

Foto: © UNICEF/NYHQ2011-1059/Holt

Dostop do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo

Mednarodni standardi in izsledki desetih držav članic Evropske unije

Dostop do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo

**Mednarodni standardi in izsledki
desetih držav članic Evropske unije**

2015

2015.

ISBN 978-615-80236-2-7

Izjava o avtorskih pravicah:

© Mental Disability Advocacy Center (MDAC), 2015. Vse pravice pridržane.

Publikacija je nastala ob finančni podpori programa EU Temeljne pravice in državljanstvo. Za vsebino publikacije v celoti odgovarja Center za zagovorništvo na področju duševnega zdravja in intelektualne oviranosti (Mental Disability Advocacy Center - MDAC) in ne odraža mnenja Evropske komisije.

Vsebina

Predgovor	4
Povzetek poročila	5
Uvod.....	7
I. sklop: Zakonodaja, nadziranje in vlaganje pritožb – strukturni kazalniki	11
II. sklop: Sodelovanje v pravnih postopkih – postopkovni kazalniki.....	19
III. sklop: Spodbujanje dostopa do pravnega varstva – postopkovni kazalniki	30
Dodatek 1: Sodelavci v projektu.....	37

Predgovor: Otroci so otroci...

Neki deček na ulici začne kričati in napade pešca. Pokličejo policijo in policist odpelje vznemirjenega in razburjenega otroka na policijsko postajo, kjer ga namestijo v celico, da bi ga "pomirili". Otrok se z grozo v očeh sesede v kotu. Tam bo ostal 24, morda 48, morda 72 ur brez kakršne koli pomoči in preprosto nima kam. Tudi njegov pravni zastopnik ga vidi kot breme.

Kdo bo njegov primer spravil pred sodišče? Ker je otrok s težavami z duševnim zdravjem, sam ne more doseči pravične obravnave. Kdo bo izpodbijal njegovega pravnega zastopnika, ki ne varuje njegovih pravic?

Pred institucijo za dekleta z intelektualno oviranostjo se vije dolga vrsta avtomobilov. Vozniki čakajo, da bodo otroci izstopili, saj jih bodo potem lahko s hrano, čokolado ali malo denarja zvalili v avto na "hiter seks". Vozniki se pri izkoriščanju teh deklet počutijo povsem varni. "Teh kretenk na sodišču nihče ne bo obravnaval kot prič," si mislijo.

Kdo bo tem dekletom pomagal, ko bo njihov primer končno prišel pred sodišče? Kdo bo zagotovil, da bodo zaslišane? Kdo jim bo pomagal, da se bodo lahko izrazile? Kakšne možnosti imajo, da bo sodišče njihovo pričanje upoštevalo kot dokaz?

17-letni fant s hujšo obliko učne oviranosti je prisiljen pričati pred sodiščem v primeru avtomobilske nesreče. Fant ima težave z razumevanjem, slabše sliši in težko ostane zbran več kot 20 minut. Strah ga je in pogosteje mora na stranišče. Sodnik in oba odvetnika postanejo nestrpni. Fanta neprijazno opominjajo. Položaj se poslabša. Otrok neha govoriti in začne jokati. Dokazi izginjajo, čas teče. Takšnih otrok ne bi smeli pripeljati pred sodišče, kajne? Niso sposobni pričati, kajne?

Kdo bo sodiščem povedal, da otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo potrebujejo pomoč in da so sposobni pričati, če imajo na voljo podporo? Kdo bo sodniku povedal, da mora spričo najboljši koristi za otroka spremeniti delovanje sodišča?

13-letna deklica z Downovim sindromom je bila poslana in je zanosila. Njeni starši in sodišče ne verjamejo, da je sposobna pričati. Tožilstvo opusti primer. Starši se odločijo, da bodo hčerko uspavali, potem pa izvedli carski rez in otroka oddali v posvojitev. Dekleta nihče ni nič vprašal. Nihče je ni vprašal, ali bi prepoznala storilca in ali razume, da je zanosila. Nihče je ni vprašal, ali želi obdržati otroka, predvsem pa je nihče ni vprašal, ali bi lahko skrbel za njo. Ima Downov sindrom, zato se nikomur ne zdi potrebno, da bi se z njo pogovarjal.

Kdo bo pred sodiščem zastopal njen primer in poskrbel, da bo njen glas slišan? Kdo bo ocenil, kaj je dekle sposobno narediti in kakšne so njene potrebe ter kakšno pomoč potrebuje? In kdo bo zaščitil njene otrokove pravice in materinske pravice?

V številnih, preštevilnih državah so otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo marginalizirani, potisnjeni na rob in obravnavani kot božja kazen. Ti otroci so skriti, nevidni in neslišani, svojim družinam so v sramoto. V najboljšem primeru jih vidijo kot breme, v najslabšem pa veljajo za "idiote", "zaostale" ali celo "čarovnice in čarovnike", ki so bili poslani, da bi kaznovali svojo družino.

Kdo bo te otroke branil pred starši, skupnostjo, učitelji in učiteljicami (če sploh hodijo v šolo)? Katero sodišče bo obravnavalo njihove pritožbe, jim vrnilo pravice, glas? Jih bodo tudi sodišča zapustila?

Nobeden od omenjenih primerov ni izmišljen. Z njimi sem se srečala kot sodnica, strokovnjakinja na svojem področju, in kot članica Odbora Združenih narodov za varovanje otrokovih pravic. Ti primeri kažejo na precej širše težave, ki se pojavljajo po vsej Evropi.

Vse države, razen dveh, so ratificirale Konvencijo Združenih narodov o otrokovih pravicah in so zakonsko zavezane k varovanju otrok na svojem območju. Večina držav je ratificirala tudi Konvencijo Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, ki tudi otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo zagotavlja dostop do pravnega varstva.

VSI otroci imajo pravico dostopati do pravnega varstva.

Države imajo dolžnost obveščati starše otrok z oviranostjo o otrokovih pravicah. Prav tako imajo dolžnost pomagati družinam pri odraščanju njihovih otrok.

Države morajo spodbujati dostop do pravnega varstva VSEH otrok tako, da jim nudijo podporo. Doslej smo razvili številne podpirne mehanizme, kot so mediatorji, ki lajšajo komunikacijo med sodišči in otroki, ter osebami, ki so vredne zaupanja, dovolijo, da jih spremljajo skozi celoten sodni postopek. Razvili smo tudi druga sredstva, med njimi videopovezave med zaslišanjem otrok v okolju, ki ga otroci poznajo, usposabljammo zaposlene na sodišču in odvetnike, da bi znali obravnavati otroke, napisali pa smo tudi priročnike, s katerimi lahko preverimo, kakšne potrebe imajo otroci v sistemu pravnega varstva. Nobena od omenjenih praks pa v Evropi ni dosledno izvajana.

Varovalne mehanizme je treba omogočiti VSEM otrokom. Ovire pri dostopanju otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo pa premestiti.

Prepričana sem, da je to poročilo odlično orodje in izjemno pomemben instrument, ki bo osvetlil številne težave in oblike diskriminacije, s katerimi se srečujejo otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v kazenskih, civilnih in administrativnih zadevah.

Skrajni čas je, da države pogodbenice, ki so podpisale Konvencijo Združenih narodov o otrokovih pravicah in Konvencijo Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo izpolnijo svoje dolžnosti, sistemi pravnega varstva pa se naučijo pravilno obravnavati te izjemno marginalizirane skupine otrok.

V korist otrok. Pa tudi v korist pravnega varstva.

Sodnica Renate Winter

Članica Odbora Združenih narodov za varovanje otrokovih pravic

Povzetek poročila

“Dostop do pravnega varstva” je temeljno načelo vladavine prava. V proceduralnem smislu obsega pravico dostopanja do mehanizmov pravnega varstva, tudi sodišč. V vsebinskem smislu pa izhaja iz pravice do učinkovitih pravnih sredstev za kršitve temeljnih pravic, ki so določene v 8. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Tesno je povezano z načelom enakosti pred zakonom.

Otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo so bile te pravice običajno odrekane. Šele v zadnjih letih, od ratifikacije Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah in pozneje s Konvencijo Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo so ti otroci postali prepoznani kot nosilci pravic in ne le nedejavni prejemniki oskrbe. Sprememba naravnosti pa se mora prestaviti v sistemsko spremembo znotraj nacionalnih sistemov pravnega varstva.

V Evropi otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo nesorazmerno enako doživljajo številne kršitve človekovih pravic, med njimi tudi odrekanje izobraževanja, namestitvev v institucije, ki segregirajo na podlagi njihove oviranosti in zanje obstaja večje tveganje, da bodo postali žrtve slabega, ravnanja, izkoriščanja ali kakšne druge oblike zlorabe. Prav tako prevladujejo v sistemih kazenskega pravosodja, hkrati pa je zanje slabše poskrbljeno, bodisi da se pojavljajo v vlogi storilcev bodisi žrtev. Pravosodni sistem, ki je neprožen in paternalističen pogosto prezre njihova pričanja. Pogosto se z njimi tudi ne posvetujemo o zadevah, ki bodo gotovo pomembno zaznamovale njihovo življenje.

Pričujoče poročilo ima dva osrednja cilja. Prvič, zbrati mednarodno zakonodajo in standarde na področju dostopa do pravnega varstva in jih uporabiti v povezavi z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v evropskem kontekstu. Upoštevali smo tudi pomembne evropske razvojne dosežke, med njimi Smernice za otrokom prijazno pravosodje, ki jih je pripravila EU, Listino EU o varovanju človekovih pravic in Evropsko konvencijo o varovanju človekovih pravic. Na podlagi teh standardov smo razvili enajst kazalnikov, da bi ocenili obseg vladnih korakov pri izboljšanju dostopa do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v nacionalnih kontekstih. Ti vključujejo strukturne kazalnike, povezane z nacionalno zakonodajo, okvirje politike in nadzora ter postopkovne kazalnike, ki so povezani s sodelovanjem otrok v postopkih pravnega varstva in lažanju dostopa do pravnega varstva.

Drugi cilj poročila pa zadeva predstavitev izsledkov raziskave, ki smo jo izvedli v desetih državah članicah, in sicer v Bolgariji, Republiki Češki, na Irskem, v Latviji, Litvi, Madžarski, Romuniji, Sloveniji, Španiji in v Združenem kraljestvu. Kolikor vemo, smo prvi opravili transnacionalno študijo o dostopanju do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v Evropi.

Najbolj nas je pretreslo dejstvo, da obstaja popolno pomanjkanje razpoložljivih podatkov o tem, koliko otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo pride v stik s sistemi pravnega varstva, kakšna je narava njihove oviranosti in kakšne so posledice postopkov. Čeprav imajo vse države nacionalno vzpostavljene sisteme za nadziranje uresničevanja človekovih pravic, so raziskovalci iz desetih evropskih držav ugotovili, da le redko upoštevajo položaj te posebej marginalizirane skupine otrok.

Da bi lahko odpravili to vrzel, so raziskovalci intervjuvali odvetnike, sodnike, starše in druge strokovnjake o njihovih vidikih in izkušnjah otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v sistemu pravnega varstva. Kljub temu, da so vlade zavezane k ocenjevanju otrokovih potreb na področju sodelovanja v postopkih, ki jih zadevajo, se to zgodi le redko. V večini primerov ima ocenjevanje namen upoštevati otrokove kognitivne sposobnosti in zmožnosti podajanja verodostojnega pričanja, ki ustreza pravilom navajanja dokazov, namesto, da bi ocenjevali njihove sposobnosti komunikacije in druge potrebe. Posledično so bili v številnih primerih ti otroci izključeni iz sodnih postopkov ali pa so morali preživeti postopke, ki so bili formalni, neprožni in so jim v resnici odrekli pravico do zaslišanja.

Poročilo vsebuje številna priporočila nacionalnim vladam in Evropski uniji, da bi začele obravnavati tovrstna vprašanja. Pomembno je, da je nekaj nacionalnih vlad že ocenilo nacionalno zakonodajo in okvire politik, da bi prepoznale tiste ovire, ki otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo onemogočajo dostop do pravnega varstva. Evropska unija je zmožna in mora igrati pomembno vlogo pri zagotavljanju tehnične podpore vladam, da bi to lahko počele učinkovito. Pri tem pa dragoceni vir predstavljajo Smernice za otrokom prijazno pravosodje, ki jih je pripravil Svet Evrope. Poleg tega bi morala Evropska unija prevzeti vodilno vlogo pri izvedbi sistematične študije o obsegu odzivnosti evropskih sistemov pravnega varstva glede na pravice in potrebe otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Jasno je, da so največje ovire na nacionalni ravni omejeno znanje in izključujoča naravnost tistih, ki so del uprave pravnega varstva, kamor spadajo tudi sodniki, odvetniki, policija, socialni delavci in delavke in psihologi in psihologinje. Raziskovalci so našli nekaj primerov obetavne prakse – kot je vzpostavitev otrokom prijaznih sob za zaslivanja – vendar so zaenkrat to osamljeni primeri. Zato je bistvenega pomena, da nacionalne vlade opravijo določene korake, da bi povečale ozaveščenost strokovnjakov o otrokovih pravicah, pravicah ljudi z oviranostjo in pomenu multidisciplinarnega pristopa pri odстранjanju ovir, da bi izboljšali količino in kakovost pravnega varstva za otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Te spremembe bodo dolgotrajne, vlade pa zmorejo in morajo ukrepati takoj. Denimo, pravna pomoč in pravni zastopnik bi morala biti samodejno imenovana za otroke, ki pridejo v stik s sistemom pravnega varstva, zlasti v primerih, ko se pojavi možnost nasprotja interesov med njimi in starši ali zakonitimi skrbniki. Seveda številni otroci niso zmožni spodbuditi postopkov v lastno korist, kadar so njihove pravice kršene. V teh primerih je ključnega pomena, da druga neodvisna telesa – kot so nacionalne institucije za varstvo človekovih pravic in nevladne organizacije – lahko spodbudijo postopke pritožb v imenu otrok in z njihovim pooblastilom.

Kazalci in izsledki, ki jih izpostavljamo v tem poročilu, kažejo, da je tem vprašanjem zdaj potrebno nameniti več pozornosti. Da bi lahko prispevali k temu procesu, smo v projektu razvili niz orodij, ki jih nacionalne vlade in druga telesa lahko uporabijo. Mednje spadajo vodnik za usposabljanje in učni načrt za strokovnjake v sistemu pravnega varstva, smernice in standardi na področju zbiranja podatkov in preglednica za vsako državo, sodelujočo v raziskavi, da bi opredelila najpomembnejša vprašanja na nacionalni ravni.

Uveljavljanje pravic otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo na področju zagotavljanja pravic ne bo koristilo samo njim. Proces sprememb zahteva bolj odprto, prožno in odzivno sodstvo glede ljudi z oviranostjo in spodbuja razvijanje dostopnejših informacij o pravicah in pravnih sredstvih, prav tako pa izboljšuje kakovost pravnega varstva nasploh.

Uvod

Po Evropi so otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo izpostavljeni sistematičnemu kršenju človekovih pravic. Odmaknjeni so od staršev in nastanjeni v institucijah. Zavrtni so v izobraževanju in nameščeni v segregirana okolja. V sistemih mladostniškega kazenskega prava so nesorazumno zastopani. Številnim je odrekana možnost izpodbijanja nepravilne obravnave, tisti pa, ki pridejo v stik s sistemi pravnega varstva, naletijo na neusposobljene strokovnjake, ki jih obravnavajo v okviru neprožnih postopkov in se ne prilagajajo potrebam običajnih otrok in otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Dostop do pravnega varstva ljudi s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v Evropi je poudarjeno področje nadaljnjih raziskav in ukrepov. Obstaja čedalje več raziskav in podatkov, ki kažejo, da otroci z oviranostjo doživljajo več nasilja,¹ Evropska unija (EU) je pozvala k temu, da bi posebno pozornost namenili kršitvam človekovih pravic otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno

oviranostjo.² Doslej pa ni bilo posebnega poudarka na zagotavljanju dostopa do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo kot ločeno skupino, to pa je vrzel, ki jo neposredno obravnava pričujoče poročilo.

Pričujoče poročilo izpostavlja mednarodne standarde dostopa do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo in jih uporablja pri analizi dejanske stvarnosti otrok v desetih državah članicah Evropske unije.³ Poročilo izhaja iz mednarodne zakonodaje in standardov, ki so povezani z otrokovimi pravicami in pravicami ljudi z oviranostjo ter temelji na obstoječih smernicah na področju izboljšanja dostopa do pravnega varstva, ki jih je pripravil Svet Evrope.⁴ Izhaja iz skupnih značilnosti in razlik v desetih jurisdikcijah in ponuja priporočila za ukrepe nacionalnih vlad in Evropske unije.

Koncepti in opredelitve

Kaj pomeni dostop do pravnega varstva?

V mednarodnem pravu je "dostop do pravnega varstva" koncept, ki se razvija. Opisali so ga kot tisto, kar omogoča "učinkovit dostop do sistemov, postopkov, informacij in krajev, ki jih uporablja pravosodje."⁵ Povezan je z vladavino prava in sega v sodobno obdobje človekovih pravic. 8. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah določa:

"Vsakdo ima pravico do učinkovitega pravnega sredstva pri pristojnih državnih sodnih oblasteh proti dejanjem, ki kršijo temeljne pravice, priznane mu po ustavi ali zakonu."

Podobno tudi 13. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic določa pravico do učinkovitih pravnih sredstev na nacionalni ravni. Dostop do pravnega varstva je zagotovljen vsem ljudem brez razlikovanja (14. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic).

Z razvijanjem mednarodne zakonodaje na področju človekovih pravic se je razvijalo tudi zagotavljanje enakih pravnih sredstev za različne marginalizirane dele družbe. Leta 1989 je Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah začela mednarodno spodbujati premik od obravnave otrok kot prejemnikov oskrbe in varovanja v priznavanje njihovega položaja nosilcev človekovih pravic, ki imajo "razvojne sposobnosti" (5. člen) in povečevati ravni njihove avtonomije. 12. člen Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah priznava, da so otroci udeleženi v vsem, kar jih zadeva, tudi v pravnih postopkih:

"...ima otrok še posebej možnost zaslišanja v kateremkoli sodnem ali upravnem postopku v zvezi z njim, bodisi neposredno bodisi preko zastopnika ali ustreznega organa."

1 Hilary Brown, *Safeguarding adults and children with disabilities against abuse* (Strasbourg: Council of Europe, 2003).

2 "Agenda EU za otrokove pravice. Sporočilo Evropske komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu socialno-ekonomskemu odboru in Odboru regij" 15. februar, 2011, COM (2011) 60 final, dostopno na: http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf (zadnji dostop: 27. marec, 2015).

3 Raziskava je potekala v Bolgariji, Republiki Češki, Madžarski, Irski, Latviji, Litvi, Romuniji, Sloveniji, Španiji in v Združenem kraljestvu.

4 "Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje", ki ga je Odbor ministrov Sveta Evrope sprejel 17. novembra 2010 na 1098. srečanju namestnikov ministrov, dostopno na: www.coe.int/childjustice (zadnji dostop: 27. marec, 2015).

5 Janet E. Lord et al., *Human Rights Yes! Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities*, 2nd edition, (Minneapolis: University of Minnesota Human Rights Center, 2012).

Konvencija Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, ki je bila sprejeta leta 2006, je v mednarodnem pravu prvič obsegala tudi "dostop do pravnega varstva" kot posebno pravico, domnevno zato, da bi odpravila številne ovire, s katerimi se srečujejo ljudje z oviranostjo, ko želijo vložiti pritožbo zaradi kršitve pravic. Spodbujanje tega obrata k socialnemu modelu oviranosti,⁶ določa člen 13(1) Konvencije Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, ki zahteva, da nacionalne vlade:

"zagotovijo ljudem z oviranostjo, da imajo enako kot drugi dostop do pravnega varstva, med drugim tako, da zagotovijo postopkovne in starosti primerne prilagoditve, ki jim omogočijo, da učinkovito sodelujejo kot neposredni ali posredni udeleženci, tudi kot priče, v vseh pravnih postopkih, tudi na preiskovalni in drugih predhodnih stopnjah" [poudarek je dodan].

Nekatere najpomembnejše ovire pri dostopu do pravnega varstva ljudi z oviranostjo izhajajo iz naravnosti tistih, ki so udeleženi v pravosodju.⁷ To zlasti velja za ljudi s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo ali ljudi s psihosocialno oviranostjo, saj je izključevalna naravnost do njih pogosto pravilo med odvetniki, sodniki, uradniki, sodnimi izvedenci in drugimi.⁸ Zato morajo nacionalne vlade spodbujati usposabljanje strokovnjakov na področju pravnega varstva, da bi ljudem z oviranostjo zagotovile enak dostop do pravnega varstva brez razlikovanja (člen 13(2)). Te obveznosti je potrebno brati v povezavi z obveznostjo do zagotavljanja popolnega vključevanja ljudi z oviranostjo v družbi prek "prepoznavanja in odpravljanja ovir" pri dostopanju do pravnega varstva (9. člen) – kamor spadajo tudi ovire, ki jih povzročata naravnost.

V Evropi so dostop do pravnega varstva razvijali naprej s sprejetjem Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, zlasti s 47. in 48. členom. Ta dva člena vključujeta pravico do zaslišanja v razumnem roku, možnost pravnega svetovanja, obrambe in zastopanja ter domnevno nedolžnost.

Končno pa dostop do pravnega varstva otrok na Svetu Evrope postaja čedalje pomembnejše. Leta 2010 je Odbor ministrov Sveta Evrope sprejel smernice o zatrokom prijazno pravosodje⁹, ki zagotavljajo "praktična orodja, ki jih države članice lahko uporabijo pri prilagajanju pravnih in nepravniških sistemov posebnim pravicam, potrebam in koristi otrok" (v nadaljevanju "Smernice za otrokom prijazno pravosodje"). Smernice otrokom prijaznega pravosodja vključujejo otrokovo pravico do sodelovanja v pravnih postopkih, ki ga zadevajo, da je zagotovljeno ravnanje v njihovo korist glede na premislek in da so zaščiteni pred diskriminacijo, ko pridejo v stik z vsemi strokovnimi telesi in službami na področju kazenske, civilne in upravne zakonodaje.

Pričujoče poročilo uporablja te standarde glede specifičnih potreb otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Ob priznavanju dejstva, da vsako od treh pravnih področij (kazensko, civilno in upravno) pokriva široko paleto človekovih izkušenj, se pričujoča študija osredinja na dostop do pravnega varstva v povezavi s posebej razširjenimi kršitvami človekovih pravic otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, zlasti kar zadeva pravico do življenja v skupnosti in pravico do varovanja pred izkoriščanjem, nasiljem in zlorabami; otrok v vlogi žrtev, prič ali domnevnih storilcev v kazenskih postopkih in odločitvah, povezanih z izobraževanjem.

Kdo so otroci?

V poročilu uporabljamo izraza "otrok" in "otroci", da bi opredelili ljudi, mlajše od 18 let, v skladu s 1. členom Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah in splošno mednarodno normo. Ta pogosto določa polnoletnost, ko oseba postane avtonomna in sme početi različne stvari glede na zakonodajo (voli, opravi vozniški izpit, služi vojaški rok, kupuje alkohol). Pomembno je opozoriti na to, da so številnim 18-letnikom z oviranostjo tudi po tem, ko postanejo polnoletni, prekinane mnoge od teh pravic zaradi delovanja sistemov skrbništva.¹⁰

Kdo so ljudje z oviranostjo?

Izraz "oviranost" ni opredeljen v mednarodnem pravu, toda 1. člen Konvencije Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo vključuje "tiste ljudi, ki imajo dolgotrajno telesno, duševno, intelektualno ali senzorično oviranost, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi." Ta opredelitev predstavlja središče stran od klinične nalepke oviranosti in odrekane, da "ljudje z oviranostjo" dostopajo do sveta preko okoljskih, vedenjskih, finančnih, družbenih in pravnih ovir.

V poročilu uporabljamo izraz "otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo", kadar opredeljujemo otroke z intelektualno, razvojno, kognitivno in/ali psihosocialno oviranostjo.¹¹ Ta izraz ni izključujoč in priznava, da ima vsak otrok mnogotere vidike identitete. Ena od najobičajnejših ovir, s katerimi se srečujejo otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, ko pridejo v stik s sistemom pravnega varstva, so diskriminacijski postopki. V tem poročilu izraz "diskriminacija na podlagi oviranosti" uporabljamo v povezavi z 2. členom Konvencije Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, ki tovrstno diskriminacijo opredeljuje kot "vsako razlikovanje na podlagi oviranosti z namenom ali posledico zmanjšanja ali izničenja enakopravnega priznavanja, uživanja ali uresničevanja vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem, civilnem ali drugem področju. Vključuje vse oblike diskriminacije, tudi odklonitev primerne prilagoditve."

6 Rannveig Trausdóttir, "Disability Studies, the Social Model and Legal Developments" in Oddný Mjöll and Gerard Quinn (eds.), *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009), 3-16.

7 Glej na primer Clare Edwards et al., *Access to Justice for People with Disabilities as Victims of Crime in Ireland*, (University of Cork, February 2012), 127.

8 Eilíonóir Flynn, *Disabled Justice? Access to Justice and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (Farnham: Ashgate, 2015), Chapter 3.

9 "Smernice Odbora ministrov Sveta Evropa o otroku prijaznem pravosodju", ki ga je sprejel Odbor ministrov 17. novembra 2010 na 1098. srečanju namestnikov ministrov, dostopno na: www.coe.int/t/childjustice (zadnji dostop: 27. marec, 2015).

10 Glej na primer: Mental Disability Advocacy Center, *Legal Capacity in Europe* (Budapest: MDAC, 2013), 12-13.

11 Podrobna opredelitev teh izrazov je na voljo spodaj.

“Primerne prilagoditve” so tiste oblike individualiziranih podpor in prilagoditev, ki so potrebne, da bi ljudje z oviranostjo, tudi otroci, lahko uživali in uresničevali svoje temeljne pravice in ne nalagajo nesorazmernega ali nepotrebne bremena organizaciji, ki zagotavlja prilagoditve. (2. člen Konvencije Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo).

Kdo so ljudje s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo?

Ta izraz uporabljamo takrat, ko govorimo o ljudeh z intelektualno, razvojno, kognitivno ali psihosocialno oviranostjo. Ljudje z intelektualno oviranostjo imajo na splošno v primerjavi z večino ljudi večje težave z intelektualnim delovanjem zaradi dolgotrajne bolezni, ki se pojavi pri rojstvu ali pred osemnajstim letom. Razvojna oviranost vključuje intelektualno oviranost in ljudi, pri katerih so prepoznali razvojne motnje,

vključno s cerebralno paralizo, motnjo avtističnega spektra in motnjami fetalnega alkoholnega spektra. Kognitivna oviranost se nanaša na težave pri učenju in predelovanju informacij in je lahko povezana s pridobljeno možgansko poškodbo, kapjo in demenco, pa tudi Alzheimerjevo boleznijo.

Ljudje s psihosocialno oviranostjo so ljudje, ki imajo težave z duševnim zdravjem ali preživljajo dolgotrajne duševne stiske in/ali pa se opredeljujejo kot uporabniki služb duševnega zdravja, torej tisti, ki so preživeli psihiatrično zdravljenje ali pa so nori.

Te skupine niso vzajemno izključujoče. Številni ljudje z intelektualno, razvojno ali kognitivno oviranostjo se opredeljujejo ali pa so bili opredeljeni kot ljudje s psihosocialno oviranostjo.

Struktura in metodologija

Poročilo je sestavljeno iz dveh delov. Prvi del predstavlja nabor pomembnih evropskih pravnih standardov in standardov Združenih narodov na področju dostopa do pravnega varstva in jih aplicira na poseben položaj otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Pri tem pa poročilo predlaga niz kazalnikov človekovih pravic za oceno obsega uresničevanja dostopa do pravnega varstva teh otrok. Ta pristop izhaja iz analitičnih smernic, ki jih je razvil Urad visokega komisarja ZN za človekove pravice na področju merjenja uveljavljanja človekovih pravic.¹²

Predstavili smo tri sklope kazalnikov:

- I. sklop - ‘Zakonodaja, nadziranje in vlaganje pritožb’** predstavlja štiri strukturne kazalnike, ki so povezani z ratifikacijo mednarodne zakonodaje, nacionalno politiko na področju dostopnosti, neodvisnimi nadzornimi sistemi in pritožbenimi mehanizmi.
- II. sklop – ‘Sodelovanje v pravnih postopkih’** izpostavlja postopkovne kazalnike za oceno obsega, v katerem se lahko otroci smiselno in varno vključujejo v sisteme pravnega varstva. Mednje spade tudi vprašanje, ali pravni sistemi resnično delujejo v njihovo največjo korist in kakšni so ukrepi za doseganje večje dostopnosti in zagotavljanje individualiziranih primernih prilagoditev in ukrepov za zaščito osebnih podatkov.

- III. sklop – ‘Spodbujanje dostopa do pravnega varstva’** izpostavlja postopkovne kazalnike pravnega zastopanja, pravne pomoči in usposabljanja za strokovnjake na področju pravnega varstva.

V poročilu ne ocenjujemo kazalnikov dosežkov, ki jih smernice Urada visokega komisarja za človekove pravice opredeljuje kot “kazalnike, ki merijo posamezne in skupne dosežke, ti pa odražajo položaj uživanja človekovih pravic v danem kontekstu.”¹³ Raznolikost sistemov pravnega varstva in pomanjkanje skupnega pristopa k zagotavljanju dostopa do pravnega varstva ljudi z oviranostjo je na splošno nemogoče izpeljati v tem poročilu, da bi razvili kazalnike dosežkov: to je naloga, ki nas čaka v prihodnosti. Analiza strukturnih in postopkovnih kazalnikov bo nacionalnim vladam in telesom Evropske unije omogočila razvijanje skupnega pristopa, ki bo razpolagal z zbirko primerljivih podatkov o dosežkih. Bistven vidik tega pa bo ustvarjanje skupne metodologije za primerjanje kvalitativnih podatkov o izkušnjah otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, ko bodo prišli v stik s sistemi pravnega varstva.

Drugi sestavni del tega poročila je predstavitev izsledkov glede na kazalnike. To izhaja iz primarne in sekundarne raziskave v desetih državah članicah Evropske unije. Zbiranje podatkov je potekalo v treh fazah med septembrom 2013 in marcem 2014. Sodelujoči raziskovalci so bili iz različnih akademskih in praktičnih področij, vsak od njih pa je zbiral podatke na podlagi standardiziranih metodologij.

¹² Urad visokega komisarja ZN za varovanje človekovih pravic, *Kazalniki človekovih pravic: Vodnik za merjenje in uveljavljanje*, HR/PUB/12/5, (New York in Ženeva: OHCHR, 2012).

¹³ Ibid., 10.

Prvi korak je sestavljalo zbiranje sekundarnih podatkov, začeli pa smo s pregledom podatkov v javni domeni s področja zakonodaje, politike in medijskih poročil. V drugem koraku so raziskovalci izvedli podrobnejšo raziskavo, ki je obsegala vzpostavljane stika z regulatornimi organi za pridobitev podatkov, ki niso dostopni javnosti.

Tretji korak je obsegal primarno empirično raziskavo, ki je vključevala intervjuje in fokusne skupine s starši in otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo ter strokovnjaki s področja prava, ki so s temi otroki prišli v stik. Intervjuvanci so pojasnili, kakšne izkušnje imajo z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, ko pridejo v stik z njimi v sistemih pravnega varstva po Evropi, in nam posredovali dragocene podatke iz prve roke, ki so pokazali, da obstaja vrzel med politiko in prakso.¹⁴

V raziskavi smo obdelali velik obseg kvalitativnih raziskovalnih podatkov. Izvedli smo tematsko analizo, preko katere smo opredelili vzorce in skupne točke različnih zakonodaj. Ti izsledki so nam pomagali, da smo podrobneje izdelali strukturne in postopkovne kazalnike (poudarjeno zgoraj).

Naše poročilo pa ima tudi nekaj omejitev. Ena od njih je skromno število javno dostopnih podatkov o otrocih z oviranostjo, pa tudi pomanjkanje podatkov o njihovih stikih s sistemi pravnega varstva in omejen obstoj raziskav na področju dostopa do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Pomanjkanje statističnih podatkov, povezanih z izkušnjami otrok v sistemih pravnega varstva, je še posebej presenetljivo, saj tudi v primeru, ko bi nekaj podatkov obstajalo, ti niso bili razvrščeni in niso vključevali oviranosti ali različnih kategorij oviranosti.

Posledica tega je, da se izsledki tega poročila v veliki meri opirajo na kvalitativne podatke, kot so pričanja otrok, staršev in strokovnjakov. Da bi zavarovali identiteto otrok in drugih sodelujočih, smo njihove podatke anonimizirali.

V okviru projekta¹⁵ smo razvili tudi naslednje:

- dve zbirni poročili, ki opredeljujeta mednarodne in evropske standarde zbiranja podatkov, zakaj je zbiranje podatkov (zlasti razvrščenih podatkov) pomembno pri informativnem razvijanju politike za otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo in kje so pomanjkljivi podatki v sodelujočih državah;
- orodje za spletno usposabljanje in izobraževanje, namenjeno strokovnjakom na področju pravnega varstva, ki pridejo v stik z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. To dvoje obsega tudi pregled standardov človekovih pravic, ki naj bi jih strokovnjaki poznali (med tem gradivom je tudi predlagani učni načrt), zbirka obetavnih praks in programov usposabljanja po Evropi ter bibliografija o usposabljanju in izobraževalnem gradivu; in
- preglednice s podatki vsake sodelujoče države o ključnih ovirah pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualnimi ovirami v vseh sodelujočih državah.

Zahvale

Poročilo je nastalo v okviru projekta "Dostop do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo" ("projekt"), ki ga je sofinanciral program Evropske unije Temeljne pravice in državljanstvo.

Projekt je koordiniral Center za zagovorništvo na področju duševnega zdravja in intelektualne oviranosti (MDAC) in ekipa, ki je projekt vodila. Poročilo temelji na raziskavi, ki so jo zbrali projektni partnerji iz desetih držav, sodelujočih v projektu, del pa so prispevali tudi člani strokovnega sveta in svetovalka Vanessa Sedletzki.¹⁶ Zahvaljujemo se tudi sodnici Winter za predgovor k pričujočemu poročilu.

Poročilo so sestavili Katherine Morley (nekdanja vodja projekta pri MDAC), Steven Allen (direktor zagovorništva in stikov z javnostmi pri MDAC), Ann Campbell (direktorica za litigacijo pri MDAC) in Oliver Lewis (izvršni direktor pri MDAC). Pomagala sta nam tudi Anna Zeller (sodelavka pri projektih pri MDAC) in Ádám Szklenár (sodelavec za digitalne medije in komunikacijo pri MDAC), ki je poskrbel za oblikovanje in izvedbo poročila.

14 Več podatkov o metodoloških tehnikah, ki smo jih uporabili v tej raziskavi, lahko najdete v sorodnem poročilu: Anna Lawson, Dostop do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, Zbiranje in širjenje podatkov: Usmeritveno poročilo (Budimpešta in Leeds: MDAC, 2014).

15 Celotno gradivo je na voljo na spletu: www.mdac.org.

16 Seznam sodelujočih, ki so prispevali k izvedbi projekta je naveden v Dodatku 1.

I. sklop : Zakonodaja, nadziranje in vlaganje pritožb – strukturni kazalniki

Da bi zagotovili dostop do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, morajo nacionalne vlade reformirati pravosodne institucije, da bi te razvile občutljivost do otrokovih pravic. V tem sklopu bomo predstavili, kako je potrebno urediti ali spremeniti nacionalno zakonodajo, politiko in nadzorne sisteme, da bi otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo zagotovili enako uveljavljanje pravic v sistemih nacionalnega pravnega varstva.

Strokovnjaki s področja prava so ljudi s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo pogosto obravnavali kot pasivne prejemnike storitev, ki niso sposobni oblikovati in izraziti svoje volje in želja. Ta vidik se je začel spreminjati z razvojem mednarodne zakonodaje na področju človekovih pravic v 1990. letih, vrhunec pa je dosegel s sprejetjem Konvencije Združenih narodov za pravice ljudi z oviranostjo leta 2006.

Glede otrok pa ni bilo nič manj pomembno sprejetje Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah leta 1989, saj je ta pogodba postala ena najširše ratificiranih listin o človekovih pravicah. V marsikaterem pogledu je spremenila odnos družb po svetu do obravnave otrok, saj je spodbudila priznavanje otrok kot subjektov s pravicami in ne prejemnikov oskrbe. Podobno Konvencija Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo predstavlja premik od objektivizacije ljudi z oviranostjo v njihovo priznavanje kot nosilcev pravic, ki so upravičeni do odločanja o svojem življenju, da bi bili enako kot drugi aktivno udeleženi v družbi.

Pravice, ki jih izpostavlja Konvencija Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo se dotika številnih področij življenja in prava: pravnega varstva, izobraževanja, zdravstvenega varstva, prevoza, neodvisnega življenja v skupnosti, varovanja pred nasiljem in zlorabo, spoštovanja zasebnosti, svobode, svobodnega izražanja in dostopa do informacij. Konvencija poudarja, da so otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo enako kot drugi upravičeni do polnega uživanja človekovih pravic,¹⁷ in izpostavlja, da morajo družbe spoštovati razvojne sposobnosti otrok z oviranostjo.¹⁸

Podobno tudi Konvencija Združenih narodov za otrokove pravice izpostavlja temeljne pravice, ki so zagotovljene vsem otrokom brez razlikovanja, tudi otrokom z oviranostjo.¹⁹ Odbor Združenih narodov za človekove pravice je v svojem tolmačenju konvencije pojasnil, da "morajo biti na voljo učinkovita pravna sredstva za popravilo kršitev." V nadaljevanju pojasnjuje:

*"Poseben in odvisen položaj otrok zanje predstavlja resnične težave, ko iščejo pravna sredstva zaradi kršitev njihovih pravic. Zato bi države pogodbenice morale nameniti posebno pozornost zagotavljanju učinkovitih, do otrok občutljivih podatkov, nasvete, zagovorništvo, pomoč pri samozagovorništvu in dostop do postopkov neodvisnih pritožb in sodišč z nujno pravno in drugo podporo. Kadar so bile kršene pravice, bi morala biti na voljo možnost za popravilo škode, ki vključuje kompenzacijo, in kjer je potrebno tudi ukrepe, ki spodbujajo telesno in psihološko okrevanje, rehabilitacijo in reintegracijo."*²⁰

Po Evropi in širše v svetu so sistemi pravnega varstva pogosto nedostopni, neprožni in ne podpirajo otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Da bi lahko obravnavali te ponavljajoče se težave, morajo nacionalne vlade zagotoviti, da so njihovi sistemi pravnega varstva dostopni otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, hkrati pa tudi to, da se strokovnjaki s področja prava usposobijo in tako olajšajo dostop do pravnega varstva.

Na podlagi teh standardov je Odbor ministrov Sveta Evrope sprejel Smernice za otrokom prijazno pravosodje, ki naj bi jih uporabljali strokovnjaki v kazenskih, civilnih ali upravnih sistemih pravnega varstva.²¹

17 Konvencija Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, 7. člen.

18 Konvencija Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, člen 3(h).

19 Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah, člen 2(1).

20 Odbor Združenih narodov za otrokove pravice, 5. splošna pripomba: Splošni ukrepi za uveljavljanje Konvencije Združenih narodov za otrokove pravice, 3. oktobra 2003, CRC/GC/2003/5, dostopno na: [http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CRC/GC/2003/5](http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=_CRC/GC/2003/5) (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 24.

21 "Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje", ki jih je Odbor ministrov sprejel 17. novembra 2010 na 1098. srečanju namestnikov ministrov, dostopno na: www.coe.int/t/childjustice (zadnji dostop: 27. marec 2015).

Te smernice podrobno obravnavajo operativne nasvete glede otrokovih pravic do informacij, zastopanja in sodelovanja. Prav tako izpostavljajo obveznosti, kot so varovanje otrokove zasebnosti, uporaba multidisciplinarnega pristopa v pravnem varstvu mladoletnikov in usposabljanje vseh strokovnjakov, ki delajo v upravnem delu pravnega varstva na področju varovanja človekovih pravic. Smernice predlagajo, naj bo sistem pravnega varstva dostopnejši in prilagodljivejši za posebne skupine otrok, kot so deklince, otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo in otroci, pripadniki etničnih manjšin, ki morda zahtevajo nadaljnje prilagoditve, da bi lahko dosegli enako pravno varstvo kot drugi otroci.

Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo morda ne govorijo, kar pomeni, da niso zmožni komunicirati tako, da bi jih ljudje lažje razumeli. Morda niso zmožni dostopati do informacij, ki jih drugi otroci lahko razumejo in se morda vedejo na načine, s katerimi pravni strokovnjaki niso seznanjeni. Ovire nastopijo takrat, ko prilagoditve in podpora niso na voljo, da bi te značilnosti lahko presegle.

Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo so v primerjavi z drugimi otroki ranljivejši glede določenih kršitev človekovih pravic, med katere spadajo dolgotrajna institucionalizacija, segregacija v izobraževanju, izkoriščanje, nasilje in zloraba v institucijah ter odrekanje podpore, ki bi jim omogočila živeti v skupnosti.

Analiza globalne raziskave, ki je bila izvedena leta 2012, je pokazala, da imajo otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v primerjavi z otroki brez oviranosti od trikrat do štirikrat več možnosti, da postanejo žrtve nasilja.²² Odbor za varovanje pravic ljudi z oviranostjo pojasnjuje, da ranljivost otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo obsega pomoč, ki jo potrebujejo pri hranjenju, oblačenju in umivanju, življenju v institucionalnem varstvu, prav tako pa jih marsikdaj prezrejo, če komunicirajo drugače od drugih otrok.²³

Naslednji štirje kazalniki izpostavljajo, kako naj nacionalne vlade odstranijo ovire pri dostopanju otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo do pravnega varstva. Najmanj, kar lahko storijo, je, da ratificirajo mednarodno zakonodajo s področja človekovih pravic; uveljavijo politike in programe, s katerimi bodo mednarodno zakonodajo uveljavile in sprejele nacionalni načrt, da bi povečale dostop do pravnega varstva, vzpostavile nacionalni inšpektorat, ki bo nadziral uresničevanje človekovih pravic v institucijah, in vzpostavile sisteme za vlaganje pritožb, ki bodo dostopni vsem.

Kazalnik I.1 Nacionalna vlada je ratificirala mednarodno zakonodajo s področja varovanja človekovih pravic in jo poenotila z domačo zakonodajo glede otrokovih pravic in pravic ljudi z oviranostjo.

Konvencija Združenih narodov za otrokove pravice in Konvencija Združenih narodov za pravice ljudi z oviranostjo sta dve najpomembnejši mednarodni pogodbi, ki sta začrtali pravico do dostopa do pravnega varstva in z njo povezane pravice otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Ratificiranje mednarodnih pogodb samo po sebi ne pomaga ljudem, ki naj bi jim določena pogodba pomagala. Šele takrat, ko nacionalne vlade in parlamenti ukrepajo, da bi uveljavili

pogodbo na domačih tleh (torej s sprejemanjem zakonov, politik in programov na nacionalni ravni), mednarodna zakonodaja s področja človekovih pravic postane pomemben dejavnik za dejanske ljudi, saj pridobijo zakonsko določene pravice, ki jih lahko uveljavljajo, in mehanizme, s katerimi lahko poiščejo pravico, ko gre kaj narobe. Zavezujoča narava mednarodne zakonodaje zahteva od nacionalnih vlad, da domač pravosodni sistem uskladijo z mednarodnimi zakonskimi obveznostmi. 4. člena Konvencije Združenih

22 Lisa Jones et al., "Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies", *Lancet* 379: 9826 (2012), 1621-1629, dostopno na: <http://press.thelancet.com/childrendisabilities.pdf> (zadnji dostop: 27. marec 2015).

23 Odbor Združenih narodov za varovanje otrokovih pravic, 9. splošna pripomba: Pravice otrok z oviranostjo, 27. februar 2007, CRC/C/GC/9, dostopno na: [http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CRC/C/GC/9](http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=_CRC/C/GC/9) (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 43.

narodov o otrokovih pravicah in Konvencije Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo izpostavljata splošne obveznosti držav pogodbenic, da uveljavijo svoje obveznosti preko zakonodajnih in upravnih ukrepov ter preurejanjem ali ukinitvijo diskriminacijskih zakonov, uredb, navad in praks.

Obe konvenciji nadzira odbor mednarodnih strokovnjakov, ki države pogodbenice spremlja in jim zagotavljajo priporočila. Zaradi priznavanja dejstva, da so nekatere družbene skupine podvržene mnogoterim in interseksionalnim oblikam diskriminacije,²⁴ so ta telesa čedalje bolj poudarjala potrebo po skupnem uveljavljanju mednarodne zakonodaje s področja človekovih pravic v državah pogodbenicah. V tem

smislu je Odbor Združenih narodov za varovanje otrokovih pravic naložil nacionalnim vladam, naj "pregledajo svojo zakonodajo in zagotovijo, da bodo volja in želje otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo enako spoštovane kot pri drugih otrocih."²⁵ Prav tako jim je odbor naložil, naj "izvedejo podroben pregled vse domače zakonodaje in z njo povezane uredbe, da bi zagotovile, da se vse določbe konvencije nanašajo na vse otroke, tudi otroke z oviranostjo, ki morajo biti izrecno omenjeni, kjer je to primerno. Nacionalna zakonodaja in uredbe morajo vsebovati jasne in izrecno izražene določbe, ki varujejo in uveljavljajo specifične pravice otrok z oviranostjo"²⁶ (poudarek je dodan).

Kazalnik I.2. Nacionalna vlada sprejme nacionalne politike z namenom povečevanja dostopa otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo do pravnega varstva.

Onkraj zakonodaje bi nacionalne vlade morale imeti tudi nacionalne načrte (ki se lahko imenujejo politike, strategije, okvirji ali kako drugače), da bi pokazale, kako bodo pravice otrok in ljudi z oviranostjo uveljavljale v praksi. Zato je pomembno, da ti načrti temeljijo na osrednjih načelih:

- nediskriminacije (2. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah, člena 3 (b) in 5 Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo);
- največje koristi za otroka (3. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah, člen 7(2) Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo);
- priznavanju razvojnih sposobnosti otroka (5. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah, člen 3(h) Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo);
- enakem varstvu in enaki koristi, ki jo omogoča zakonodaja (5. člen Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo);
- sodelovanju in vključenost v družbo (12. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah, člen 3(c) Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo); in

- dostopnost, univerzalno oblikovanje in zagotavljanje primernih prilagoditev (členi 3(f), 4(f), 5(3) in 9 Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo).

Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic je dejal, da morajo države pogodbenice "razviti in učinkovito uveljavljati celostno politiko z akcijskim načrtom, ki ni namenjen samo polnemu uživanju pravic, določenih v Konvenciji [o otrokovih pravicah] brez razlikovanja, temveč tudi zagotavljati, da bodo otroci z oviranostjo in njihovi starši ali skrbniki prejeli posebno skrb in pomoč, do katerih so upravičeni glede na Konvencijo."²⁷ Podobno Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo natančno določa, da morajo "države pogodbenice sprejeti akcijski načrt in strategije, da bi prepoznale obstoječe ovire, ki onemogočajo polni dostop, opredeliti določene okvire s specifičnim časovnim rokom in zagotoviti človeške in materialne vire, ki so nujni, da bi ovire lahko odstranili. Ko so takšni akcijski načrti in strategije sprejeti, jih je potrebno dosledno izvajati."²⁸

---

24 Glej na primer: Urad visokega komisarja za človekove pravice, *Manjšinske pravice: Mednarodni standardi in smernice*, HR/PUB/10/3 (New York in Ženeva: Združeni narodi, 2010), dostopno na: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/MinorityRights_en.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015).

25 Odbor Združenih narodov za varovanje pravic ljudi z oviranostjo, 1. splošna pripomba: 12. člen. Enako priznavanje pred zakonom, 11. april 2014, CRPD/C/GC.1, dostopno na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/1 (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 30.

26 Odbor Združenih narodov za varovanje otrokovih pravic, 9. splošna pripomba, odstavek 17.

27 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 9. splošna pripomba, odstavek 13.

28 Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo, 2. splošna pripomba: 9. člen Dostopnost, 11. April 2014, CRPD/C/GC/2, dostopno na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2 (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 33.

Kazalnik I.3. Na področju zakonodaje se oblikuje nacionalno telo, ki nadzira, varuje in spodbuja uveljavljanje pravic otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, to pa vključuje tudi nadziranje institucionalnih okolij.

Združeni narodi so vzpostavili skupek določb, ki državam pogodbenicam nalagajo, naj vzpostavijo in financirajo neodvisne organizacije, ki bodo spremljale uresničevanje pravic. Nacionalne institucije za človekove pravice morajo spodbujati in varovati človekove pravice v sleherni državi. Vodi jih splošno sprejeta listina, imenovana "Pariška načela",²⁹ nacionalne institucije za človekove pravice pa morajo delovati neodvisno od vlade in zagotavljati nasvete na področju zakonodaje, političnih reform in usklajevanja, opredelitvi kršitev človekovih pravic in prevzeti raznolike nadzorne funkcije. Prav tako imajo ključno vlogo pri odzivanju na raznorodno in intersekcionalno diskriminacijo, denimo, tisto, s katero se srečujejo otroci s težavami z duševnim zdravjem na podlagi starosti in oviranosti.

33. člen Konvencije Združenih narodov za pravice ljudi z oviranostjo nadalje zahteva, da nacionalne vlade vzpostavijo ali oblikujejo neodvisne nacionalne mehanizme človekovih pravic za nadziranje, varovanje in spremljanje uveljavljanja Konvencije. Člen 16(3) Konvencije Združenih narodov za pravice ljudi z oviranostjo od nacionalnih vlad zahteva, da "vse strukture in programe, ki so jih oblikovali za ljudi z oviranostjo, učinkovito spremljajo in nadzirajo neodvisni organi, da bi preprečili pojav kakršnega koli izkoriščanja, nasilja in zlorabe."

Več kot milijon otrok v Evropi biva v institucijah, to pa je pereča težava, ki jo opažamo zlasti v Osrednji in Vzhodni Evropi.³⁰ Številne od teh institucij so zaprte za javnost in otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo odrekajo svobodo (in pogosto tudi druge pravice). Kot takšne so opredeljene kot "kraji pridržanja" po Izbirnem protokolu h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim in poniževalnim kaznim ali ravnanju (MOPPM). Ta del mednarodne zakonodaje od nacionalnih vlad zahteva, da vzpostavijo preventivne mehanizme, s katerimi bi izvedle obisk vseh krajev, kjer so ljudje pridržani.³¹

Ta nacionalna nadzorna telesa nadomeščajo številna mednarodna telesa, s katerimi so nacionalne vlade obvezane sodelovati. Izbirnemu protokolu h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim in poniževalnim kaznim ali ravnanju vzpostavlja Pododbor za preprečevanje mučenja, ki obiskuje kraje pridržanja v tistih državah, ki so ratificirale konvencijo. Pododbor je pooblaščen za zasebna srečanja in vpogled v dokumentacijo.³² Sorodna evropska institucija je Odbor za preprečevanje mučenja, ki ga je Svet Evrope ustanovil, da bi obiskoval kraje pridržanja in tako preprečeval mučenje, nečloveško in ponižujoče ravnanje v vseh 47 državah članicah Sveta Evrope.³³

---

29 Generalna skupščina Združenih narodov, Resolucija 48/34: Načela, povezana s statusom nacionalnih institucij (Pariška načela), 20. december 1993, A/RES/48/134.

30 Paulo Sergio Pinheiro, *World Report On Violence Against Children – Secretary General’s Study on Violence Against Children* (Geneva: OHCHR, UNICEF, WHO, 2006), 183.

31 Izbirni protokol h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim in poniževalnim kaznim ali ravnanju (MOPPM), 3. člen.

32 Izbirni protokol h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim in poniževalnim kaznim ali ravnanju, 14. člen.

33 Konvencija Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim in poniževalnim kaznim ali ravnanju, 17. člen.

Kazalnik I.4. Učinkoviti postopki pritožb obstajajo v vseh ustanovah, ki obravnavajo otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Institucionalizacija otrok z oviranostjo je močno razširjen pojav, ki otroke izpostavlja večjemu tveganju in jim odreka dostojanstvo, izobraževanje in razvoj.³⁴ Poleg tega so otroci z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo v takšnih okoljih pogostejše v ranljivejšem položaju in izpostavljeni zlorabam.³⁵ Otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo je pogostejše odrekano vključujoče izobraževanje kot otrokom, ki živijo v skupnosti,³⁶ ti otroci so pogostejše odmaknjeni od svojih družin in prijateljev in izkusijo tudi druge kršitve, denimo, prisiljeno zdravljenje, jemanje kemičnih substanc, telesno omejevanje in osamljenost.³⁷

Otroci s težavami z duševnim zdravjem imajo kot drugi otroci pravico živeti v skupnosti s svojimi družinami (19. člen Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo). Smernice Združenih narodov za alternativno oskrbo otrok določajo, da "morajo otroci v oskrbi imeti dostop do znanih, učinkovitih in nepristranskih mehanizmov, ki jim omogočajo, da vložijo pritožbo glede zdravljenja ali pogojev namestitve."³⁸ Da bi bili pritožbeni postopki smiselni, morajo zagotavljati jasen proces preiskave in rešitve ter jasno določeno zahtevo glede odgovornosti, poročanja, nadziranja, pri tem pa tudi poskrbeti za čim boljše skupno učenje.³⁹

Izsledki raziskave

Kazalnika I.1 in I.2: Mednarodna zakonodaja in nacionalni načrti

Vse države, ki jih je obsegala naša raziskava so ratificirale Konvencijo Združenih narodov o otrokovih pravicah. Od desetih držav samo Irska še ni ratificirala Konvencije Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, kljub temu, da se je zavezala, da bo to storila "v najkrajšem možnem času."⁴⁰

Vse države imajo nacionalni okvir na področju oviranosti, razen Slovenije.⁴¹ Bolgarski, češki in romunski nacionalni okvirji so se iztekli leta 2014, nič pa jih ni nadomestilo.⁴² Vse države razen Madžarske in Združenega kraljestva imajo nacionalni okvir politike do vprašanih, povezanih z otroki, s tem da se je romunski okvir iztekel leta 2014, romunska vlada pa trenutno razvija novega.⁴³

Raziskovalci niso našli posebne omembe otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo ali okvirjev na področju oviranosti, kar kaže na pomanjkanje skupnega dela, ki bi okrepilo pravice teh otrok na nacionalni ravni.

Naša raziskava je tudi pokazala, da nacionalni načrti niso izdatno zmanjšali segregacije otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v nastanitvenih institucijah.⁴⁴ Raziskovalci iz Bolgarije, Republike Češke, Madžarske, Latvije in Romunije so poročali o globoko zakoreninjenih kulturah, ki so naklonjene institucionalizaciji otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Raziskovalci so tudi ugotovili, da je nameščanje otrok v institucije socialnega varstva prva rešitev, ki jo ponudijo staršem, namesto, da bi jo uporabili kot zadnji izhod, kadar je ogroženo otrokovo zdravje, dobro počutje ali pa je v resni nevarnosti.

34 World Health Organization and World Bank, *World Report on Disability* (Geneva: WHO, 2011), 147.

35 Karen Hughes et al., "Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies", *Lancet* 379: 9826 (2012), 1621-1629.

36 Glej na primer: European Committee of Social Rights, Decision on the Merits: Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria, Pritožba št. 41/2007, odločitev 3. junij 2008.

37 Professor Hilary Brown, *Safeguarding adults and children with disabilities against abuse* (Strasbourg: Council of Europe, 2003).

38 Generalna skupščina Združenih narodov, Resolucija št. 64/142: Smernice za alternativno oskrbo otrok, 24. februar 2010, A/RES/64/142, dostopno na: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/142 (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 99.

39 Department of Health, Social Services and Public Safety, UK, "Complaints in Health and Social Care, Standards & Guidelines for Resolution & Learning" (London: HMSO, 2009), uvod in odlomek 1.6.

40 Izjava državnega sekretarja z Ministrstva za pravosodje in enakopravnost spodnjega doma irskega parlamenta (Dáil Éireann), 27. februar 2014, dostopno na: [http://oireachtasdebates.oireachtas.ie/debates%20authoring/debateswebpack.nsf/\(indexlookupdail\)/20140227~H?opendocument#H00700](http://oireachtasdebates.oireachtas.ie/debates%20authoring/debateswebpack.nsf/(indexlookupdail)/20140227~H?opendocument#H00700) (zadnji dostop: 27. marec 2015).

41 Glej: Academic Network of Disability (Akademska mreža za oviranost) "DOTCOM: the Disability Online Tool of the Commission (Spletno orodje za oviranost)", preglednica B5. "National disability strategy and action plan (Nacionalna strategija na poročju oviranosti in akcijski načrt)", dostopno na http://www.disability-europe.net/dotcom?term%5B%5D=194&term%5B%5D=196&term%5B%5D=203&term%5B%5D=205&term%5B%5D=207&term%5B%5D=208&term%5B%5D=215&term%5B%5D=217&term%5B%5D=218&term%5B%5D=220&term%5B%5D=231&view_type=matrix (zadnji dostop: 27. marec 2015).

42 Ibid.

43 European Union Agency for Fundamental Rights (Agencija EU za temeljne pravice), "Mapping child protection systems in the EU: National policy framework (action plan or strategy)", dostopno na <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/child-protection/national-policy/> (zadnji dostop: 23. Marec 2015).

44 Glej tudi: UNICEF, Division of Data Research and Policy, *Hidden in Plain Sight: A statistical analysis of violence against children* (New York: UNICEF, 2014), dostopno na: http://files.unicef.org/publications/files/Hidden_in_plain_sight_statistical_analysis_EN_3_Sept_2014.pdf (zadnji dostop: 23. marec 2015), 58.

Pomanjkanje osredinjenja na pravice otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo na nacionalni ravni še dodatno poslabša dejstvo, da nekaj držav ni ratificiralo mednarodnih pritožbenih mehanizmov, ki jih predlaga tretji Izbirni protokol h Konvenciji ZN o otrokovih pravicah,⁴⁵ in Izbirnega protokola h Konvenciji ZN o pravicah ljudi z oviranostjo.⁴⁶ Samo Španija in Irska sta ratificirali tretji Izbirni protokol h Konvenciji ZN o otrokovih pravicah (Romunija in Slovenija sta listino podpisali, ne pa tudi ratificirali).⁴⁷ Šest od desetih držav je ratificiralo Izbirni protokol h Konvenciji ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, izjeme pa so Bolgarija, Republika Češka, Irska in Romunija.⁴⁸

Kazalnik I.3: Nadziranje

Raziskovalci so opazili velika nasprotja v standardih in oblikah nadziranja uresničevanja človekovih pravic v vseh državah, ki so sodelovale v projektu, in pomanjkanje skupnih pristopov in metodologij. Eno od vprašanj je zadevalo pomanjkanje koordiniranja pooblastil med nacionalnimi institucijami za človekove pravice, neodvisno nadziranje, kjer so institucije in druga podobna telesa. Raziskovalci niso našli nobenega nacionalnega organa, ki bi imel posebno pooblastilo ali pa bi se osredinjal na varovanje in spodbujanje pravic otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

V Romuniji in Litvi noben državni organ nima posebnega pooblastila za nadziranje uresničevanja pravic otrok, ki živijo v institucijah.

V Republiki Češki so uveljavljanje pravic in blagostanje nekaterih otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, ki živijo v institucionalnem varstvu, nadzirane, druge pa ne. Otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v Republiki Češki lahko namestijo v institucije bodisi preko sodnega postopka⁴⁹ ali pa zasebno urejene namestitve po dogovoru med starši in institucijo.⁵⁰ Češki organ za socialno in pravno varstvo meni, da otroci, ki so jih v institucije namestili starši, ne spadajo pod njihovo pooblastilo za nadzor.⁵¹ Po drugi strani pa otroka, ki je bil po sodnem nalogu nameščen v institucijo, obiščejo vsake tri mesece.⁵²

Na Madžarskem ima samo dvajset zastopnikov otrokovih pravic pooblastilo za nadziranje pravic 22 000 otrok v državi, ki so bili nameščeni v varovano oskrbo (vključno z institucijami, rejniškimi domovi in domovi za otroke).⁵³ To so kritizirali tudi UNICEF in nevladne organizacije⁵⁴ ter Varuh človekovih pravic.⁵⁵

Latvijski inšpektorat za otrokove pravice ima širše pooblastilo za obiskovanje vseh institucij in skupnostnih okolij ter drugih krajev, kjer živijo otroci, da bi nadziral uresničevanje njihovih pravic.⁵⁶ Posledično je inšpektorat preveril več domnevnih zlorab otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, sledile pa so uspešne kazenske obsodbe. Leta 2012 je inšpektorat opravil nadzor v sedmih institucijah za varstvo otrok.⁵⁷ Odkril je kršitve pravic 11 otrok, ki so trpeli zaradi slabega ravnanja. Štiri otroke so emocionalno zlorabljali vrstniki, trije otroci so preživeli telesno nasilje, štirje otroci pa so bili žrtve spolne zlorabe.⁵⁸ V drugih 29 primerih pa so odkrili, da vodje in osebje institucije otrokom ne zagotavljajo primerne zdravstvene oskrbe.⁵⁹

Da bi spodbujali varovanje otrokovih pravic so uvedli dvoletni program 2013-2014 z naslovom "Ocena tveganja za spolno nasilje in priprava pripoločil za preprečevanje spolnega nasilja v institucijah za otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo."⁶⁰ Ta program, ki ga je financirala vlada, so uvedli v 5 od 40 institucij. Druge metode, s katerimi želijo spremljati varovanje otrokovih pravic v institucijah, so uporabili v domovih, kjer bivajo otroci s hujšimi oblikami intelektualne oviranosti, ki ne govorijo. Inšpektorji so v vsaki instituciji preživeli 48 ur, da bi ocenili uresničevanje pravic in dobro počutje otrok, ki bivajo v njih. Kljub temu pa je program, s katerim so želeli oceniti tveganje za spolno nasilje, izjema in ga ne izvajajo kot ciljno usmerjeno metodo, ki bi bila namenjena vsem.

V Romuniji ni uradnega neodvisnega nadziranja institucij, kjer bivajo otroci z intelektualno oviranostjo. Po dolgotrajni litigaciji so romunskemu Centru za pravne vire omogočili dostop do institucij, ki ljudem z oviranostjo zagotavljajo storitve. Ta center

45 Izbirni protokol h Konvenciji ZN o otrokovih pravicah o postopku sporočanja kršitev, ki je stopil v veljavo 14. aprila 2014.

46 Izbirni protokol h Konvenciji ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, ki je stopil v veljavo 3. maja 2008.

47 United Nations Treaty Collection, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, status of ratifications, Chapter IV.11.d., dostopno na: <https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&msgid=iv-11-d&chapter=4&lang=en> (zadnji dostop: 23. marec 2015).

48 United Nations Treaty Collection, Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, status of ratifications, Chapter IV.15.a., dostopno na <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&msgid=IV-15-a&chapter=4&lang=en> (zadnji dostop: 23. marec 2015).

49 Civilni zakonik, Zakon št. 89/2012 Coll., razdelek 971.

50 Socialna in pravna zaščita otroka, Zakon št. 359/1999 Coll., razdelek 42; in Socialne službe, Zakon št. 108/2006 Coll., razdelek 91.

51 Socialna in pravna zaščita otroka, Zakon št. 359/1999 Coll., razdelek 29(2)(a), ki določa, da je obiskovanje otrok v institucionalnem varstvu obvezno samo v primeru otrok, ki so bili nameščeni v oskrbo po sodnem nalogu ali odločitvi o varnejšem odraščanju. Na seminarju o Participatornih pravicah otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, ki ga je novembra 2014 organiziral Quip, so poročali, da delavci organa za socialno in pravno zaščito obiskujejo samo otroke pod njihovim pooblastilom. Več podrobnosti je na voljo tukaj: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/026/002973.pdf> (zadnji dostop: 27. marec 2015).

52 Socialna in pravna zaščita otroka, Zakon št. 359/1999 Coll., razdelek 29(2).

53 Zakon o zaščiti otrok (Zakon XXXI, 1997), razdelek 11(a).

54 *Alternative - NGO - Report on the Implementation of the UN CRC In Hungary 2006 - 2012* (Budapest: Csálad, Gyermek, Ifjúság Egyesület, 2012), dostopno na http://www.csagyi.hu/images/stories/kutatas/civiljelentes/civil_angol.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015).

55 Komisar za temeljne pravice, Poročilo št. A/B-5863/2012.

56 Kabinet ministrov, Uredba št. 898, 29. november 2005. Predlog zakona državnega inšpektorata za varovanje otrokovih pravic, člena 3 in 5.

57 *Poročilo: Poročilo 2012 državnega inšpektorata za varovanje otrokovih pravic* ["Pārskats: Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas 2012. gada publiskais pārskats"], dostopno v latvijskem jeziku na http://www.bti.gov.lv/lat/zinas_par_iestadi/parskati_un_atskaites/?doc=3317&page (zadnji dostop: 27. marec 2015), 1.

58 Varovanje otrokovih pravic, člen 9(2) določa: "z otrokom ne bodo ravnali kruto, ne bodo ga mučili ali telesno kaznovali in kršili njegovega dostojanstva."

59 V skladu z Zakonom o varovanju otrokovih pravic, 72. člen, 1. del.

60 Dostopno v latvijskem jeziku na: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/vp_2013.pdf (zadnji dostop: 23. marec 2015).

objavlja izsledke nadzora v letnih poročilih, romunska vlada pa se večinoma ne zmeni za njihova priporočila.

Kazalnik I.4: Pritožbeni sistemi

Raziskovalci so odkrili, da so pritožbeni mehanizmi, kjer obstajajo, za otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo nedostopni. Kjer takšni mehanizmi obstajajo, pa so raziskovalci opazili, da ne nudijo informacij, ki bi jih otroci lahko razumeli. Poleg tega niso našli nobenih razvrščenih podatkov, ki bi kazali na to, da je kdo prejel pritožbo otrok z intelektualno oviranostjo, ki bi se nanašala na njihove človekove pravice.

Otroci z intelektualno oviranostjo v socialnovarstveni instituciji v Republiki Češki so raziskovalki povedali, da ne vedo, na koga naj se obrnejo, če so nesrečni ali če jih kdo prizadene. Ko jih je raziskovalka vprašala, kaj bi sicer storili v takem primeru, so rekli, da bi se skrili ali pa zbežali.⁶¹

V Bolgariji, na Madžarskem, v Latviji in Romuniji so raziskovalci poročali o tem, da policija neustrezno preiskuje kazenske pritožbe, v katerih so bili žrtve otroci z intelektualno oviranostjo. Denimo, neka mati je izpovedala svojo izkušnjo policijske preiskave, ki je zadevala njenega sina s hujšo obliko intelektualno oviranosti, ki ne govori. Njen sin je imel poškodbe,

ki so po zdravnikovi oceni nakazovale na spolno zlorabo, sin pa je ob vsakem stiku s šolsko medicinsko sestro postal vznemirjen. Mati je policijo prosila, naj razišče, ali je šolska medicinska sestra zlorabila njenega sina. Policija je začela s preiskavo, vendar jo je kmalu ovrгла, saj je ocenila, da zadeve ne more ustrezno preiskati, če jim njen sin ne more z besedami pojasniti, kaj se je zgodilo. Mati je raziskovalki povedala: "Moj otrok je popolnoma nezaščiten."⁶²

Raziskovalci v Bolgariji, Latviji in Romuniji so poročali o tem, da ob sprejemu v institucijo odgovornost za otroka prevzame osebje, ki skrbi za to, da se otrok dobro počuti. Toda isto osebje je lahko imenovano tudi za otrokovega pravnega zastopnika. V Romuniji,⁶³ Bolgariji⁶⁴ in Latviji⁶⁵ lahko pravni zastopnik postane tudi direktor institucije ali član osebja. To jasno kaže na nasprotje interesov in pomanjkanje dostopa do neodvisnih pritožbenih mehanizmov.

Podobna situacija je na Madžarskem, vendar nedavna sprememba zakonodaje zahteva neodvisne varuhe otrok, ki jih imenuje država, ti pa niso vodje institucije ali drugi člani osebja, kjer so ti otroci institucionalizirani.⁶⁶

Priporočila

- A.** Irska naj nemudoma ratificira Konvencijo ZN o pravicah ljudi z oviranostjo.
- B.** Bolgarija, Republika Češka, Madžarska, Latvija, Litva, Romunija, Slovenija in Združeno kraljestvo naj ratificirajo Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah o postopku sporočanja kršitev.
- C.** Bolgarija, Republika Češka, Irska in Romunija naj ratificirajo Izbirni protokol h Konvenciji ZN o pravicah ljudi z oviranostjo.
- D.** Bolgarija, Republika Češka in Romunija naj posodobijo nacionalno politiko do oviranosti in akcijske načrte, pri tem pa posebno pozornost namenijo odstranjevanju ovir pri dostopu do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.
- E.** Madžarska, Romunija in Združeno kraljestvo naj takoj ukrepajo in razvijejo nacionalno politiko do otrokovih pravic ter akcijske načrte. Vse nacionalne vlade morajo posodobiti nacionalne okvire, da bodo ti upoštevali pravice otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, pri tem pa bodo še posebno povečale dostop do pravnega varstva.
- F.** Vse vlade morajo pregledati nacionalno politiko dezinstucionalizacije na področju varstva otrok, in se politično zavezati, da se bo imel vsak otrok možnost preseliti v skupnostne oblike bivanja. Programi za dezinstucionalizacijo morajo razviti celostne in dostopne storitve v skupnosti, da bi otrokom z oviranostjo zagotovili neodvisno življenje v skupnosti in da bodo lahko izterjali svoje pravice preko sodišč.

61 Intervju z otroki v bivalni instituciji v regiji Hradec Králové, Republika Češka: 11. marec 2014.

62 Pripoved matere v fokusni skupini s starši, ki imajo otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, Riga, Latvija: 27. februar 2014.

63 Zakon št. 272/2004 o otrokovih pravicah, člena 66(3) in 68(5). Glej tudi: Center za pravne vire, *Nacionalno poročilo. Nadzorni obiski. Oktober 2013-marec 2014*, (Bukarešta: CLR, 2014), dostopno na <http://www.cri.ro/userfiles/editor/files/summary-report%20-%20eng.pdf> (zadnji dostop: 27. marec 2015), 6.

64 Družinski zakonik 2009, člen 173(1).

65 Zakon o sodiščih 2011, razdelek 35: Namestitvev otroka v institucijo za dolgotrajno socialno oskrbo in socialno rehabilitacijo.

66 Zakon o varovanju otrok (Zakon XXXI. z leta 1997), kot je bil spremenjen, razdelek 75(c).

- G.** Vse nacionalne vlade bi morale analizirati domačo zakonodajo, politiko in sistem pravnega varstva, da bi opredelile ovire pri dostopanju do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, pri tem pa sprejeti zakonske in politične spremembe, kjer je to potrebno, da bi odkrite ovire odstranili.
- H.** Za pomoč pri razvijanju skupnega evropskega pristopa bi morala Evropska unija (v sodelovanju s Svetom Evrope) naročiti raziskavo in ponuditi tehnično pomoč vladam pri spreminjanju njihovih pravnih in političnih okvirov.
- I.** Vse nacionalne vlade morajo:
- a.** oceniti pooblastila pomembnih teles, ki nadzirajo uresničevanje človekovih pravic (mednje sodijo tudi institucije za varovanje človekovih pravic, nacionalni preventivni mehanizmi in neodvisni mehanizmi nadzora, da bi zagotovili, da telesa medsebojno sodelujejo pri spodbujanju, varovanju in izpolnjevanju pravic vsakega posameznega otroka;
  - b.** zagotoviti, da bodo neodvisni inšpektorati pridobili pooblastilo za redno obiskovanje vseh otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, ki živijo v institucionalnem varstvu in/ali prejemajo javne storitve. Takšne obiske bi opravljali z namenom nadziranja človekovih pravic otrok, tudi pravico do izobraževanja, in zagotovili, da niso žrtve slabega ravnanja;
  - c.** vsem otrokom, ki živijo v institucijah zagotoviti imenovanje zastopnika, ki deluje neodvisno od institucije in vlade. Zastopnik mora zagotoviti, da ima otrok pomoč pri vlaganju pritožbe in spodbuja otrokove pravice in največjo korist ter dostop do pravnega zastopanja. Njihova osrednja vloga bi morala biti, da otroka spravi iz institucije v skupnost z individualizirano podporo;
  - d.** zagotoviti, da bodo vsi otroci, ki bivajo v institucijah, obveščeni o pravici do pritožbe, postopku vlaganja pritožbe in osebi, ki jim lahko pomaga vložiti pritožbo;
  - e.** zagotoviti, da bodo vsi pritožbeni postopki v institucijah dostopni otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo;
  - f.** zagotoviti, da bodo vsi pritožbeni postopki zagotavljali jasen proces preiskave, ki je neodvisna, transparentna, spoštljiva in zagotavlja, da se kršitve pravic končajo z ustrežno preiskavo in odškodnino; in
  - g.** zagotoviti, da je otrok, ki vloži pritožbo, zavarovan pred povračilnimi dejanji tistih, ki so odgovorni za njegovo oskrbo in dobro počutje.
- J.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo strokovnjakom zagotoviti, da ob stiku z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo postanejo zakonsko zavezani k spodbujanju otrokove največje koristi, kar vključuje tudi poročanje odgovornim organom o kakršnih koli kršitvah, ki jih je utrpel otrok. V kolikor strokovnjaki, ki se ukvarjajo z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo ne poročajo o kršitvah pravic takoj, naj sledijo disciplinski ukrepi. Imenovati je potrebno tudi prijavitelja kršitev.

II. sklop: Sodelovanje v sodnih postopkih – postopkovni kazalniki

Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo – kot vsi otroci – lahko na različne načine stopajo v stik s sistemom pravnega varstva. Lahko so žrtve, obtoženci, domnevni storilci, obsojeni storilci ali pa so udeleženi v civilnih in upravnih postopkih.

Civilni sodni postopki se pogosto končajo s pomembnimi odločitvami glede življenja otrok, tudi kje in s kom bodo poslej živeli. Otroci s težavami z duševnim zdravjem se torej lahko srečajo v teh postopkih ob različnih priložnostih. Denimo, ko se njihovi starši razidejo in sprejemajo odločitev o tem, kateri od staršev bo imel skrbniške pravice, ali pa o tem, kje bo otrok živel, če starši niso sposobni vzgajati otroka in skrbeti zanj.

Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo se lahko srečajo tudi z upravnimi postopki, kjer sprejemajo odločitve o njihovem izobraževanju. To lahko vključuje odločitve o uvedbi učne podpore in pomoči v razredu in odločitve o tem, ali se bo otrok izobraževal v običajnem ali segregiranem izobraževalnem okolju (kljub pravici vsakega otroka do vključujočega izobraževanja).⁶⁷

V sodnih postopkih sicer vsi otroci izkusijo ovire, vendar se pogosteje zgodi, da ovire močnejše občutijo otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. Te ovire so lahko strukturne in izhajajo iz tega, kako se različni sistemi med sabo povezujejo in kdo je odgovoren za podpiranje otrok v takšnih sistemih; lahko pa so postopkovne in izhajajo iz kompleksnosti sistema pravnega varstva ter togosti številnih uradnih sodnih postopkov; lahko pa so ovire povezane z naravnostjo strokovnjakov, ki imajo negativne predpostavke o sposobnosti otrok z intelektualno oviranostjo.⁶⁸

Odstranitev takšnih ovir zahteva sprejem splošnih ukrepov, vključno z razvijanjem in uveljavljanjem standardov dostopnosti,⁶⁹ poleg prožnih in občutljivih pristopov za uvedbo individualne podpore in komunikacijskih potreb vsakega posameznega otroka.⁷⁰

Cilj bi moral biti vključevanje in sodelovanje. Na blaginji temelječ pristop k pravnemu varstvu (kjer sprejemamo dobronamerne odločitve v imenu otroka, ne da bi se posvetovali z njegovimi željami ali občutki) ne zadostuje. 12. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah države pogodbenice obvezuje, da vzpostavijo sisteme, v katerih bo otrokovo mnenje slišano in upoštevano:

“...ima otrok še posebej možnost zaslišanja v kateremkoli sodnem ali upravnem postopku v zvezi z njim, bodisi neposredno bodisi preko zastopnika ali ustreznega organa, na način, ki je v skladu s procesnimi pravili notranje zakonodaje.”

Evropska unija je države članice pozvala, naj ukrepajo in zagotovijo, da bodo vsi otroci “zaslišani” v vsem, kar jih zadeva, in da je treba otrokom v ranljivem položaju “nameniti posebno pozornost”.⁷¹ Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic je pojasnil, da je treba otrokom omogočiti podporo, ki jim bo pomagala “oblikovati avtonomno mnenje v največji možni meri”⁷² (poudarek je dodan) v vsem, kar jih zadeva. Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo zahteva od nacionalnih vlad, da zagotovijo “oviranosti in starosti ustrezno pomoč”, da bi otroci z oviranostjo enako kot drugi otroci⁷³ lahko uveljavljali in uživali svoje pravice, mednje pa spada tudi pomoč v pravnem varstvu.

Splošne obveznosti

Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo dosledno izraža potrebo, ki jo morajo izpolniti nacionalne vlade in sprejeti “ustrezne pravne okvirje”, da bi ljudem z oviranostjo zagotovile “za javnost odprte storitve”.⁷⁴ V kontekstu sistemov pravnega varstva ustreznost pomeni, da morajo nacionalne vlade “bodisi neposredno zagotavljati uresničevanje te pravice bodisi sprejeti ali pregledati zakonodajo, da bo to pravico v polnosti užival otrok.”⁷⁵ Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo nacionalnim vladam svetuje, naj “preverijo svojo zakonodajo in zagotovijo, da bodo volja in želje otrok z oviranostjo spoštovane enako kot to velja za druge otroke.”⁷⁶

67 Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, 24. člen.

68 Claire Edwards, Gillian Harold and Shane Kilcommins, *Access to Justice for People with Disabilities as Victims of Crime in Ireland* (University College Cork, School of Applied Social Studies and Centre for Criminal Justice and Human Rights, Faculty of Law, February 2012), available online at http://nda.ie/ndasitefiles/NDA_Access_to_Justice.pdf (last accessed: 27 March 2015), 140.

69 Odbor za varovanje pravic ljudi z oviranostjo, 2. splošna pripomba, odstavek 14-15.

70 Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, člen 5(3).

71 Svet Evrope, Stockholmski program – Odprta in varna Evropa, ki varuje svoje državljane, 4. maj 2010, C 115/2, dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:en:PDE> (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 2.3.2.

72 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 12. splošna pripomba, odstavek 20. Poudarek je dodan.

73 Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, člen 7(3).

74 Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo, 2. splošna pripomba, odst. 27-8.

75 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 12. splošna pripomba, odstavek 15.

76 Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo, 1. splošna pripomba, odstavek 36.

Poleg tega morajo nacionalne vlade odpraviti ovire, ki diskriminirajo otroke z oviranostjo.⁷⁷ Postopkovna pravila in evidence v nacionalnih sistemih pravnega varstva, ki pripisujejo manjši pomen pričevanju otrok z intelektualno ali kognitivno oviranostjo, je potrebno spremeniti. Prav tako je otrokom potrebno priskrbeti podporo, da bodo lahko izrazili svojo voljo in želje.

Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic priporoča, da so vsi pravosodni postopki, v katerih so udeleženi otroci, transparentni, informativni, prostovoljni, spoštljivi, pomembni, občutljivi do otroka, podkrepljeni z usposabljanjem, varni, občutljivi do tveganj in odgovorni.⁷⁸ Odbor tudi poudarja, da je sodno zaslišanje "težek postopek, ki ima za otroka lahko travmatične posledice."⁷⁹

Pri izpolnjevanju teh mednarodnih in evropskih standardov lahko veliko prispevajo splošni ukrepi za večjo dostopnost, da bi otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo zagotovili neposrednejše sodelovanje v pravosodnih postopkih. Ti vključujejo:

- izvedbo revizij sodišč in pravosodnih pravil ter uveljavljanje nacionalnih načrtov za večjo dostopnost;
- informiranje javnosti o sistemih pravnega varstva in postopkih v dostopnih formatih (vključno z lahko berljivimi in slikovnimi formati);
- uporaba sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnoloških sistemov in podpornih naprav;
- uvedba obveznih določb za vzpostavitev postopkovnih prilagoditev v pravosodnih postopkih za ljudi z oviranostjo;
- razvijanje splošnih in ciljanih kampanj za krepitev ozaveščanja.

Visoki komisar ZN za človekove pravice poudarja, da morajo otroci sodelovati v pravosodnih postopkih "učinkovito in smiselno", to pa vključuje tudi neposredno zaslišanje otrok v pravosodnih postopkih brez razlikovanja.⁸⁰ Hkrati pa morajo biti načela največje koristi vedno ključnega pomena v vseh pravnih postopkih, ki zadevajo otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.⁸¹

Individualizirane prilagoditve

Splošni ukrepi za povečanje dostopnosti so sami po sebi pomembni, vendar ne zadostujejo, da bi otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo lahko sodelovali v sodnih postopkih. Člen 13(1) Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo od držav pogodbenic zahteva, da: "ljudem z oviranostjo enako kot drugim zagotovijo dostop do sodnega varstva, med drugim tako, da zagotovijo postopkovne in starosti primerne prilagoditve, ki jim omogočijo, da učinkovito sodelujejo kot neposredni ali posredni udeleženci, tudi kot pričë, v vseh pravnih postopkih, tudi na preiskovalni in drugih predhodnih stopnjah" (poudarek je dodan). To predpostavlja dvoje: da pravni postopki omogočajo prožnost, saj so tako odzivni na potrebe posameznih otrok in določajo individualno podporo.

Vrste razpoložljive pomoči bi morale vključevati znakovni jezik, izrazitejšo in alternativno komunikacijo (vključno s tolmači, ki so usposobljeni za komuniciranje z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo) in drugimi dostopnimi sredstvi, načini in formati komunikacije, ki jo otrok izbere sam.⁸² Potrebno je opraviti "individualno oceno", takoj ko otrok pride v stik s sistemi pravnega varstva. To "otrokom zagotavlja vlogo v procesu odločanja in dodelitvi ustrezne prilagoditve in podpore, kjer je ta potrebna, da bi omogočilo njihovo polno sodelovanje pri oceni njihove največje koristi."⁸³

V nadaljevanju Smernice za otrokom prijazno pravosodje pojasnijo pomen multidisciplinarnega pristopa pri oceni in zagotavljanju podpore otrokom, da bi lahko dostopali do pravnega varstva z občutljivostjo do individualnosti in potreb vsakega posameznega otroka:

"Skupen ocenjevalni okvir za strokovnjake, ki delajo z otroki ali za otroke (kot so odvetniki, psihologi, zdravniki, policija, uradniki uradov za priseljevanje, socialni delavci in mediatorji), bi bilo treba vzpostaviti v postopkih ali ukrepih, v katerih so udeleženi otroci ali ki nanje vplivajo, da bi se zagotovila vsa potrebna podpora vsem tistim, ki sprejemajo odločitve, s čimer bodo lahko v danem primeru najbolje služili otrokovi koristi."⁸⁴

Iz teh standardov izhajajo naslednji štirje kazalniki.

77 Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 2. člen; in Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, člen 4(1)(b).

78 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 12. splošna pripomba, odstavek 134

79 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 12. splošna pripomba, odstavek 24.

80 Visoki komisar ZN za človekove pravice, Dostop otrok do pravnega varstva, 16. december 2013 A/HRC/25/35, dostopno na: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session25/Documents/A-HRC-25-35_en.doc (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 46.

81 Konvencija ZN o otrokovih pravicah, člen 3(1); in Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, 7. člen.

82 Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, člen 21(b).

83 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 14. splošna pripomba: pravica otroka do upoštevanja njegove največje koristi kot primarnega cilja (3. člen, odstavek 1), 29. maj 2013, CRC/C/GC/14, dostopno na: http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 54.

84 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, odstavek 17.

Kazalnik II.1. Največja korist za otroka je ključnega pomena v vseh procesih in postopkih, ki vključujejo otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo

Konvencija ZN za otrokove pravice jasno določa, da je otrokova največja korist primarni cilj pri "vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa." To načelo pomeni, da morajo biti otrokova blaginja, varnost in dobro počutje primarni cilj vseh odločitev, ki jih zadevajo. To načelo izhaja iz priznanja, da odrasli dnevno sprejemajo odločitve v imenu otrok: te odločitve pa morajo biti v otrokovo največjo korist.

Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic je pojasnil največja korist vključuje pravico do ocene največje koristi, torej interpretativno pravno načelo, ki zagotavlja, da se zakoni tolmačijo tako, da upoštevajo otrokovo največjo korist, in proceduralno pravilo, po katerem je treba spoštovati največjo korist za otroka preko proceduralnih jamstev.⁸⁵ Načelo največje koristi je torej osrednji vidik v odnosu do procesa in posledic katerih koli postopkov.

Kazalnik II.2. Sistemi pravnega varstva so dostopni otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo

9. člen Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo določa, da "bodo države pogodbenice sprejele ustrezne ukrepe, s katerimi ljudem z oviranostjo zagotovijo, da imajo enako kot drugi dostop do fizičnega okolja, prevoza, informacij in komunikacij, vključno z informacijskimi in komunikacijskimi tehnologijami in sistemi ter do drugih objektov, naprav in storitev, ki so namenjene javnosti ali se zanjo opravljajo v mestu in na podeželju."

17. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah od držav pogodbenic tudi zahteva, da informacije o spodbujanju otrokovega socialnega, duhovnega, moralnega, fizičnega in duševnega dobrega počutja podajajo nacionalne vlade in mediji. Prav tako poziva, naj se te informacije širijo mednarodno. Inkluzivna Evropa je pripravila smernice o tem, kako za ljudi z oviranostjo pripraviti lahko berljive in razumljive informacije.⁸⁶

Vsebina in oblika dostopnih informacij je zelo pomembna. Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo in njihovi starši oziroma skrbniki morajo najprej prejeti informacije o svojih pravicah, vključno s pravico do sodelovanja in prijavljanja krivic in kršitev. Prav tako morajo prejeti informacije o tem, kako naj prijavijo kršitve in katere so razpoložljive podpore, ki jim bodo to omogočile.

Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo priznava, da:

"Ljudje z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, prav tako pa gluho-slepi se soočajo z ovirami, ko želijo dostopati do informacij in komunikacije, zaradi pomanjkanja lahko berljivih in povečanih formatov ter alternativnih načinov komunikacije. Soočajo se tudi z ovirami, ko želijo dostopati do storitev zaradi predsodkov in pomanjkanja ustreznega usposabljanja osebja, ki takšne storitve ponuja."⁸⁷

Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic je pojasnil, da morajo strokovnjaki priznavati in spoštovati neverbalne oblike komunikacije, ki vključuje igro, telesno govorico, obrazno mimiko, risanje in slikanje.⁸⁸ Strokovnjaki s področja prava morajo torej zagotoviti, da bodo otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo opremljeni z in zmožni uporabljati kateri koli način komunikacije, ki je nujna, da bi spodbudili izražanje njihovega mnenja.⁸⁹ Ker je komunikacija dvosmerni proces je morda pomembno zagotoviti tudi tolmačja ali posrednika, ki je usposobljen za komuniciranje z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.⁹⁰

---

85 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 14. splošna pripomba, odstavek 6.

86 Inkluzivna Evropa, "Informacije za vse - Evropski standardi za pripravo lahko berljivih in razumljivih informacij." (2014) dostopno na: <http://www.inclusion-europe.org/etr/en/european-easy-to-read-standards> (zadnji dostop: 27. marec 2015).

87 Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo, 2. splošna pripomba, preambula, odstavek 7.

88 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 12. splošna pripomba: Otrokova pravica do zaslivanja, 1. julij 2009, CRC/C/GC/12, dostopno na: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf> (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 21.

89 Ibid., odstavek 20.

90 Posrednik je strokovni izraz, ki označuje usposobljenega strokovnjaka, ki zna pomagati pojasniti vprašanja, ki jih otroku namenijo, in zna pojasniti njegove odgovore.

Kazalnik II.3. Sistem pravnega varstva oceni individualne potrebe vsakega posameznega otroka z intelektualno oviranostjo in zagotovi, da so na voljo individualne prilagoditve, saj bo le tako njihovo sodelovanje varno in učinkovito

Pravosodni sistemi in procesi bi morali biti zadovoljivo prožni, da bi se prilagodili raznolikim individualnim potrebam, ki izhajajo iz osebnosti in lastnosti vsakega posameznega otroka. Pri ocenjevanju otrokovih lastnosti, Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic pojasnjuje:

“Največja korist za otroka v specifičnem ranljivem položaju ne bo enaka največji koristi vseh otrok v enako ranljivem položaju. Organi oblasti in tisti, ki odločajo, morajo upoštevati različne vrste in stopnje ranljivosti vsakega otroka, saj je vsak otrok edinstven, položaj pa je potrebno oceniti glede na otrokovo posebnost. Potrebno je opraviti individualizirano oceno zgodbe vsakega otroka od rojstva dalje in poskrbeti za redne revizije multidisciplinarnega tima, nato pa priporočiti ustrezne prilagoditve skozi otrokov razvojni proces.”⁹¹

Zahteva po oceni otrok, da bi lahko določili njihove potrebe, je torej predpogoj za to, da jim bodo sistemi pravnega varstva dostopni, da se bodo prilagodili njihovim potrebam in varovali njihovo največjo korist. Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo opredeljuje primerno prilagoditev kot: “potrebne in primerne spremembe ter prilagoditve, ki ne nalagajo nesorazmernega ali nepotrebne bremena, kadar so v posameznem primeru potrebne, da se ljudem z oviranostjo na enaki podlagi kot drugim zagotovi uživanje ali uresničevanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin.”⁹²

Odbor za varovanje pravic ljudi z oviranostjo je pojasnil, da “primerna prilagoditev pomeni doseganje individualne pravičnosti v smislu, da se zagotovita nediskriminacija in

enakost, pri tem pa upošteva posameznikovo dostojanstvo, avtonomijo in izbire.”⁹³

Konvencija ZN o otrokovih pravicah pa podobno pojasnjuje:

“[O]kolja in delovne metode naj bodo prilagojene otrokovim sposobnostim. Ustrezna čas in viri naj bodo na voljo, da zagotovimo ustrezno pripravljenost otrok, zaupanje in priložnost, da podajo svoje mnenje. Potrebno je upoštevati tudi dejstvo, da bodo otroci potrebovali različne ravni podpore in oblik vključevanja glede na starost in razvojne sposobnosti.”⁹⁴

V primeru, ko otrok s težavami z duševnim zdravjem postane vznemirjen ali tesnoben v novem ali uradnem okolju, morajo pravni strokovnjaki dovoliti prilagoditve, ki so otroku prijazne in občutljive do njegovih posebnih potreb. To lahko vključuje več premorov,⁹⁵ zaslišanja v znanem in udobnem okolju⁹⁶ ali spremstvo človeka, ki mu otrok zaupa, v vseh delih postopka.

Ocenjevanje ali preverjanje postopkov naj bo zasnovano tako, da lahko otroci neposredno sodelujejo v sodnih postopkih, kjer koli je to mogoče.⁹⁷ Testi, s katerimi ocenjujemo kognitivne sposobnosti ali kompetence so po mednarodni zakonodaji nepravilen pristop, saj temeljijo na izključevanju. Namen ocenjevanja mora biti prepoznavanje podpor in prilagoditev, ki jih otroci z intelektualno oviranostjo potrebujejo, da bi lahko sodelovali v sodnih postopkih.

---

91 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 14. splošna pripomba, odstavek 76.

92 Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, 2. člen.

93 Odbor ZN za varovanje pravic ljudi z oviranostjo, 2. splošna pripomba, odstavek 26.

94 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 12. splošna pripomba, odstavek 134(e).

95 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, odstavek 61: “Sodne obravnave, v kateri so udeleženi otroci, bi morale biti prilagojene otrokovi hitrosti in pozornosti: načrtovati bi bilo treba redne premore, zaslišanja pa ne bi smela biti predolga. Da bi omogočili udeležbo otrok v skladu z njihovo sposobnostjo dojemanja ter podprli njihovo čustveno stabilnost, bi se bilo treba med sodnimi obravnavami v največji možni meri izogibati prekinitvam in motnjam.”

96 Smernice za otrokom prijazno pravosodje zagovarjajo čim bolj omejene razgovore z otroki (odstavek 67), pričanje v otrokom najprimernejšem okolju (odstavek 64) in prilagoditve glede izvedbe postopkov, da bi bili otroci čim manj ustrahovani (odstavek 54).

97 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, del III(B)(2).

Kazalnik II.4. Osebni in občutljivi podatki otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo so zaščiteni, tudi pred medijsko stigmatizacijo

Otrokova zasebnost mora biti zavarovana, ko pride v stik s sistemom pravnega varstva⁹⁸ bodisi v nepravdnih (npr. pritožba varuhu človekovih pravic) bodisi pravnih postopkih. Direktiva Evropske unije o varstvu podatkov opredeljuje "osebne podatke" kot katere koli podatke, povezane z določeno osebo, po katerem bi jo lahko posredno ali neposredno prepoznali.⁹⁹ To vključuje podobe, podrobne opise otroka ali otrokove družine, imena, naslove in avdio ali video posnetke itd. Obsega tudi podatke, ki so povezani z otrokovo medicinsko diagnozo, uporabo služb in zdravstveno preteklost.¹⁰⁰

Cilj varovanja otrokove identitete kot zasebne je v tem, da ga želimo zavarovati pred grožnjami, ustrahovanjem, maščevanjem, povračilnimi ukrepi in reviktimizacijo. S tem zagotovimo, da otroku poročanje medijev ne okrne priložnosti za rehabilitacijo ali reintegracijo v skupnosti. Smernice Združenih narodov o otroških žrtvah in pričah kaznivih dejanj priznavajo zasebnost kot element otrokovega dostojanstva.¹⁰¹

Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo lahko pogosteje kot drugi otroci zahtevajo, da se njihovi osebni in občutljivi podatki izmenjujejo s pravnimi strokovnjaki, da bi tako prišli do podpor, ki so prilagojene njihovim individualnim potrebam.

Osebne podatke otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo smemo deliti samo v primeru, ko je to v njihovo največjo korist, njihova želja in pravica do sodelovanja; vsekakor pa mora biti zagotovljeno varovanje zaupnosti, ki zagotavlja, da se podajajo samo nujni podatki.¹⁰² Poleg tega je treba poskrbeti, da bodo tisti, ki te podatke morajo imeti, prejeli samo specifične podatke v dani situaciji; samo podatke o otrokovi zdravstveni preteklosti, ki so pomembni izključno za to, da otrok dobi specifične prilagoditve. V takšnih primerih otrokova celotna zdravstvena preteklost ni pomembna.¹⁰³

Izsledki

Kazalnik II.1. – Največja korist

Naša raziskava je pokazala, da največjo korist slabo razumejo tisti, ki delajo v pravni praksi. To zlasti velja za Republiko Češko, Latvijo in Litvo. V teh državah so sledili načelu, po katerem so otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo izključevali iz sodnih postopkov, namesto da bi ocenili njihove potrebe in prilagoditve.

V Republiki Češki še vedno poteka litigacija v imenu 14-letnega dečka, ki mu je organ za socialno in pravno zaščito odrekel dostop do njegove kartoteke. V skladu z zakonom bi kartoteka morala vsebovati samo podatke o otroku in njegovi družini, toda organ za socialno in pravno zaščito, ki se z dečkom nikoli ni posvetoval, je odločil, da ogled kartoteke ni v skladu z njegovo "največjo koristjo". Raziskovalci so poročali, da takšne

situacije niso nevsakdanje in ta pristop v tem konkretnem primeru je pokazal na pomanjkanje razumevanja, saj gre dostop do pravnega varstva z roko v roki s pristopom največje koristi.

V Latviji so predstavniki sodišča raziskovalcem povedali, da bi bilo lahko vključevanje otrok v sodne postopke preveč travmatično in jih je zato bolje izključiti. Otrokovo mnenje pridobijo s psihološko evalvacijo otroka, zato sodnik ne išče otrokovega mnenja neposredno. Prav je, da se zavedamo, kakšen stres otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo povzročajo sodni postopki, vendar sodelovanje lahko okrepi njihovo moč. Predsodek do izključevanja otrok iz sodnih postopkov pomeni, da bodo otroci tako imeli manj možnosti za zaslišanje glede na vsebinska vprašanja, povezana z njihovimi pravicami.

---

98 Glej na primer: Konvencija ZN o otrokovih pravicah, člen 40(2)(b)(vii); in Evropsko konvencijo o otrokovih pravicah (ECHR), člen 6(1).

99 Evropski parlament in Svet, Direktiva o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov, 24. oktober 1995, 95/46/EC, člen 2(a).

100 Ibid., člen 8(3).

101 Smernice ZN o otroških žrtvah in pričah kaznivih dejanj, del III, 8(a) ('Načela').

102 Department of Health, UK, *Information: To share or not to share? The Information Governance Review* (London: HMSO, 2013), dostopno na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/192572/2900774_InfoGovernance_accv2.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015), 19.

103 Ibid.

V Litvi je raziskovalka opazovala deset zaslíšanj na sodišču za civilne zadeve in poročala, da so sodniki v večini primerov izrazili zanimanje do otrokovih potreb in zdravstvenega stanja, prav tako pa do vprašanja, ali so starši v takšnem položaju, da otroku lahko zagotovijo spodobne življenjske razmere. Kljub temu pa se sodniki niso srečali z otroki in nihče se ni potrudil pridobiti njihovega mnenja. Želje otrok niso igrale nobene vloge v sodnih odločbah, ki so sicer pomembno vplivale na njihovo življenje.

Kazalnik II.2. Dostopnost

O posameznih obetavnih praksah in shemah so poročali v vseh državah, ki so sodelovale v projektu, toda raziskovalci so poročali o pomanjkanju sistematičnih prizadevanj, da bi izboljšali splošno dostopnost nacionalnih sistemov pravnega varstva za otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Evropska komisija za učinkovito pravosodje (CEPEJ) ima pooblastilo ministrov Sveta Evrope, da poveča učinkovito delovanje sistemov pravnega varstva v državah članicah, vključno z evalvacijo in opredelitvijo težav, priporočanjem konkretnih načinov izboljšanja delovanja sistemov pravnega varstva in zagotovi tehnično pomoč, kjer je to potrebno.¹⁰⁴ Države članice redno opravljajo vodeno samevalvacijo za Evropsko komisijo za učinkovito pravosodje in izdelajo poročila, ki pokrivajo široko paleto tehničnih vprašanj. Nacionalne vlade pa poročajo o ukrepih za izboljšanje dostopnosti posebnih skupin, denimo, uporabo otrokom prijaznih sob za zaslíšanja¹⁰⁵ in posnetih zaslíšanj otrok, da bi se izognili ponovnim zaslíšanjem.¹⁰⁶

Bolgarska, irska, romunska vlada in vlada Združenega kraljestva so poročale, da so dostopne informacije in posebne ureditve na sodiščih na voljo tako za otroke kot odrasle z oviranostjo.¹⁰⁷ Kljub temu pa so raziskovalci iz Romunije¹⁰⁸ in Bolgarije¹⁰⁹ opazili, da je komunikacijska podpora za ljudi z oviranostjo na voljo le ljudem, ki so gluhi, gluhonemi ali slepi. Posebni komunikacijski pripomočki v teh državah niso bili na voljo ljudem z intelektualno oviranostjo.

V Republiki Češki je vlada poročala, da je omogočila dostopnost informacij in posebno ureditev na sodišču za otroke, ne pa tudi za ljudi z oviranostjo.¹¹⁰ Nacionalne vlade Madžarske, Slovenije in Španije menijo, da omogočajo posebno ureditev sodišča za otroke z oviranostjo, čeprav so poročale o dostopnosti informacij samo v povezavi z otroki, ne pa tudi z odraslimi z oviranostjo.¹¹¹

V Latviji in Litvi sta nacionalni vladi poročali, da je posebna ureditev sodišč na voljo otrokom in ljudem z oviranostjo, dostopne informacije pa niso na voljo za nobeno od omenjenih skupin.¹¹²

V raziskavi Centra za zagovornišтво na področju duševnega zdravja in intelektualne oviranosti (MDAC) je bil neprestano navzoč problem onemogočanja dostopnih informacij za otroke z intelektualno oviranostjo, o njem pa so poročale vse države, ki so sodelovale v projektu. Pogosto so bile otrokom glede njihovih pravic v sodnih postopkih na voljo zgolj minimalne informacije. V Združenem kraljestvu, Romuniji, Sloveniji, Republiki Češki, Irski, Latviji in Litvi so poročali o otrocih in starših, ki ne dobijo informacij glede svojih materialnih pravic, kot je pravica do življenja v skupnosti, izobraževanja in odločitve o namestitvi otrok v institucije.

Otrokom prijazne sobe za zaslíšanje, oprema za snemanje, videokonferenca

V vseh desetih sodelujočih državah so raziskovalci poročali o specializiranih, otrokom prijaznih sobah za zaslíšanje in/ali snemalni in video opremi, ki otrokom omogoča, da pričajo samo enkrat. Sobe za zaslíšanje so pogosto v prestolnicah/glavnih mestih in še vedno jih je premalo, da bi lahko ustregli številu otrok, ki pridejo v stik s sistemom pravnega varstva. Denimo, samo šest kazenskih sodišč v Republiki Češki je opremljenih z opremo za videokonferenco.¹¹³ V Sloveniji je trenutno 11 otrokom prijaznih sob za zaslíšanje, prvo od njih pa je ustanovila nevladna organizacija.¹¹⁴

104 Svet Evrope, Odbor ministrov, Resolucija o vzpostavitvi Evropske komisije za učinkovito pravosodje (CEPEJ), 18. september 2002, Res(2002)12.

105 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, odstavek 74: "Proučiti bi bilo treba možnost pridobivanja izjav od otrok, ki nastopajo kot žrtve in pričé, v posebej urejenih otrokom prijaznih prostorih in otrokom prijaznem okolju".

106 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, odstavek 67: "Število razgovorov bi bilo treba čim bolj omejiti, njihovo dolžino pa prilagoditi otrokovi starosti in pozornosti."

107 CEPEJ, "Shema za evalvacijo sistemov pravnega varstva: Bolgarija" (2014) dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Bulgaria_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015); "Irska" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Ireland_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015); "Romunija" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Romania_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015); in "Združeno kraljestvo" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/UK_England%20and%20Wales_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015). Glej zlasti odgovore na 31. vprašanje v vsakem poročilu.

108 Novi zakonik o kazenskem postopku, člen 105(3).

109 Zakon o upravnem postopku, člen 14(5).

110 CEPEJ, "Shema za evalvacijo sistemov pravnega varstva: Republika Češka" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Czech%20Rep_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015), 31. vprašanje.

111 CEPEJ, "Shema za evalvacijo sistemov pravnega varstva: Madžarska" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Hungary_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015); "Slovenija" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Slovenia_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015); "Španija" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Spain_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015). Glej zlasti odgovore na 31. vprašanje v vsakem poročilu.

112 CEPEJ, "Shema za evalvacijo sistemov pravnega varstva: Latvija" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Latvia_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015); "Litva" (2014), dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Lithuania_2014.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015). Glej zlasti odgovore na 31. vprašanje v vsakem poročilu.

113 Regijsko sodišče v České Budějovice, Hradec Králové in Plzňu, vrhovno sodišče v Olomouci in okrajno sodišče v Teplicah: glej https://e-justice.europa.eu/content_information_on_national_facilities-319-cz-cs.do?member=1 (zadnji dostop: 27. marec 2015)/

114 Intervju s slovensko varuhinjo za človekove pravice, Ljubljana, Slovenija: 3. marec 2014.

V Španiji so interni televizijski sistemi in oprema za videokonferenco na voljo, vendar še vedno uporabljajo druge, manj ustrezne ukrepe. V enem primeru so raziskovalci poročali, da naj bi otrok pričal na vratih sodne dvorane,¹¹⁵ specializiran odvetnik pa je pojasnil, da številni sodniki raje uporabljajo zaslone (da bi spoštovali pravico obtoženca do zastavljanja vprašanj prič), čeprav čedalje bolj priznavajo, da je videokonferenca učinkovitejši način zmanjševanja stresa otrok, ki so bili žrtve.¹¹⁶

V Bolgariji so poročali, da otroke, ki so žrtve ali priče, še vedno zaslišujejo večkrat. Zaslišanja opravijo različni specialisti med kazenskimi postopki. V povezavi s kazenskimi zadevami to pomeni, da je otrok z intelektualno oviranostjo lahko zaslišan med preiskavo, pred postopkom, nato pa še med samim postopkom, ko ta pride pred sodišče.

O podobni težavi so poročali tudi z Madžarske, kjer morajo otroci, ki priznajo kaznivo dejanje, svoje pričanje večkrat ponoviti. V Španiji so opazili, da ima zaslišanje negativen učinek na otroke z intelektualno oviranostjo, ki so žrtve, vendar morajo še vedno večkrat pričati o zlorabi, ki so jo preživeli.¹¹⁷

Romunska zakonodaja dovoljuje tolmača za "ljudi, ki ne razumejo, ne govorijo ali pa se slabo izražajo".¹¹⁸ V praksi to pomeni, da imajo na voljo pomoč, vendar to velja samo za slušno ali govorno ovirane ljudi ali pa tiste, ki ne govorijo romunsko. Ljudje, ki uporabljajo neverbalno komunikacijo ali druge načine komunikacije, pomoči niso deležni. Podobno tudi bolgarska zakonodaja omogoča navzočnost tolmača za gluhoneme.¹¹⁹ Ljudi z intelektualno oviranostjo na tem seznamu ni. V Litvi obstaja čedalje več otrokom prijaznih sob za zaslišanje, žal pa imajo veliko pomanjkanje usposobljenih strokovnjakov, ki bi otroke zaslišali. To velja zlasti za otroke z intelektualno oviranostjo.¹²⁰

O pozitivni praksi poročajo iz Bolgarije, kjer je neka nevladna organizacija uvedla "modre sobe".¹²¹ Modra soba je prostor, ki ga uporabljajo pravni strokovnjaki, kadar zaslišujejo otroke. Doslej so zgradili deset tovrstnih sob v poslopih, ki so svojih od pravosodnih stavb. Vsaka soba ima dva vhoda: eden je namenjen otroku, drugi pa odraslim sodelujočim, med katerimi je lahko tudi obtoženi storilec.

Na Irskem so opravili študijo o dostopu do pravnega varstva ljudi z oviranostjo, ki so bili žrtve kaznivega dejanja, ki je pokazala, da se soočajo s številnimi ovirami, za katere ni na voljo nobenih ukrepov, ki bi jih odpravili. To velja zlasti za fizično dostopnost sodnih dvoran, vendar poročajo, da se je od leta 2005, ko je bil sprejet Zakon o oviranosti, položaj izboljšal, vendar to ne velja za strukturo in prožnost sodnih postopkov.¹²²

Dostopni podatki

V Republiki Češki je Urad varuha človekovih pravic odprl telefonsko številko in e-naslov, preko katerih se lahko otroci neposredno pritožijo (enake številke ali e-mail naslova za odrasle ni).¹²³ Na voljo imajo tudi spletno stran za otroke in mladostnike, kjer so pojasnjene njihove pravice. Spletna stran ne vsebuje informacij, ki bi bile dostopne otrokom z intelektualno oviranostjo, zato ni jasno, ali so takšni otroci kdaj uporabili pritožbeni mehanizem telefonske številke ali e-naslava.

Na Madžarskem obstaja podobna spletna stran, ki povzema otrokove pravice.¹²⁴ Otrokom prijazna različica teh pravic (v lahko berljivem formatu) je na voljo na spletni strani, vendar ne izpolnjuje zahtev za dostopnost tistih otrok, ki imajo intelektualno oviranost.

V Latviji je Državni inšpektorat za otrokove pravice na spletni strani objavil pregled otrokovih pravic v lahko berljivem formatu, čeprav je spletna stran skrita in jo je težko najti. Informacije, ki jih ponuja, niso dovolj dostopne za otroke z intelektualno oviranostjo.¹²⁵

115 Urad državnega tožilca, Okrožnica 3/2009 o varovanju otrok žrtev in prič, 1351. Sodbe Vrhovnega sodišča STS 673/2007 in 1398/1994.

116 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, odstavek 68: "V največji možni meri bi se bilo treba izogniti neposrednemu stiku, soočanju ali komunikaciji med otrokom, ki nastopa kot žrtev ali prič, ter domnevnimi storilci kaznivih dejanj, razen kadar otrok, ki nastopa kot žrtev, za to zaprosi." Zasloni, ki otroka sicer ščitijo, pomenijo, da mora biti otrok navzoč v isti sodni dvorani kot storilec. Videokonferenca otroku omogoča, da sodeluje z varnega in oddaljenega kraja.

117 Save the Children Italia ONLUS, *Minor Rights: Access to Justice for children at risk of social exclusion* (Rome: Save the Children Italia ONLUS, 2012), 112.

118 Novi zakonik o kazenskem postopku, člen 105(1).

119 Zakon o upravnem postopku, člen 14(5).

120 leta 2008 so sobe za zaslišanje otrok vzpostavili na policijskih postajah in sodiščih. V okviru policije je na voljo skupno 5 sob za zaslišanje otrok v naslednjih mestih: Vilnius, Kaunas, Klaipeda, Siauliai in Panevezys. Med leti 2008 in 2009 so opravili več kot 60 zaslišanj otrok na policijskih postajah, 40 v sobi za zaslišanje na policijski postaji v Kaunasu. Do leta 2011 so bila sodišča opremljena z 41 sobami za zaslišanje. Center za podporo otrok "Otroci kot žrtve in priče v kaznivih dejanjih: Pregled situacije v Litvi" (2011), dostopno na: http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Biblioteka/Tyrimu_ataskaitos/2012%20vaikai%20nusikalii (zadnji dostop: 27. marec 2015), 24.

121 Več informacij o tej praksi je na voljo tukaj: <http://www.sapibg.org/en/deteto-svidetel>.

122 Claire Edwards, Gillian Harold and Shane Kilcommins, *Access to Justice for People with Disabilities as Victims of Crime in Ireland* (University College Cork, School of Applied Social Studies and Centre for Criminal Justice and Human Rights, Faculty of Law, February 2012), available online at http://nda.ie/ndasitefiles/NDA_Access_to_Justice.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015)

123 Spletna stran je dostopna na: www.deti.ochrance.cz (zadnji dostop: 27. marec 2015).

124 Spletna stran je dostopna na: www.gyermekjogok.ajbh.hu (zadnji dostop: 27. marec 2015).

125 Spletna stran je dostopna na: http://www.bti.gov.lv/lat/lietotaju_ertibam/vieglu_lasit/ (zadnji dostop: 27. marec 2015).

V Sloveniji je Vrhovno sodišče pripravilo nekaj knjig, ki opisujejo, kaj bodo otroci doživeli, ko jih pokličejo na sodišče.¹²⁶ Knjige so otrokom prijazne in opisujejo, kako morajo ljudje, zaposleni na sodišču, ravnati z otroki, vendar te informacije niso na voljo v formatu, ki bi bil dostopen otrokom z intelektualno oviranostjo. V Španiji je posebna enota za žrtve z intelektualno oviranostjo, ki jo je oblikovala fundacija Carmen Pardo-Valcarce v sodelovanju z nacionalno policijo in fundacijo Mapfre, v okviru projekta "No + abuse" razvila dostopno gradivo za otroke z intelektualno oviranostjo, da bi jim pomagala prepoznati in prijaviti primere zlorabe. Prav tako je nevladna organizacija na področju oviranosti, ki jo koordinira FEAPS (Zveza organizacij za ljudi z intelektualno oviranostjo) leta 2011 razvila vodnik z naslovom "Branite naše pravice dan na dan".¹²⁷ Na Irskem je Varuh otrokovih pravic razvil otrokom prijazne in dostopne letake o tem, kako naj se pritožijo varuhu.¹²⁸

Izkušnje otrok z intelektualno oviranostjo in njihovih staršev
V Združenem kraljestvu sta dve materi povedali raziskovalcem, da so njuna sinova, ki sta bila takrat stara sedem let in imata intelektualno oviranost, namestili v segregirano izobraževalno ustanovo brez njunega soglasja ali soglasja otrok in brez odločbe o potrebi po posebnem izobraževanju.¹²⁹ Otrokovi učitelji in lokalna oblast so materi obvestili, kaj se bo zgodilo in kje se bosta njuna otroka izobraževala. Niso pa jima povedali, da lahko to odločitev izpodbijata ali da imata možnost podati pritožbo.¹³⁰ Objavljene raziskave o izobraževalnih možnostih otrok z oviranostjo poročajo, da "večina staršev ni bila dovolj informirana o izobraževalnih možnostih za njihove otroke med postopkom premestitve... [in] skoraj vsi starši so poročali o tem, da so neodvisno iskali informacije, uporabljali spletne strani in včasih celo najeli neodvisne strokovnjake, da so jim pomagali."¹³¹

Neki starš iz Romunije je povzel izkušnje številnih staršev in pojasnil, da "starši in zakoniti skrbniki [otrok z intelektualno oviranostjo] niso obveščeni o pravicah njihovih otrok in možnosti dostopa do običajnih šol. Običajno jih organi za varovanje otrok obvestijo, da imajo njihovi otroci edino možnost šolanja v posebnih ustanovah."¹³²

V Sloveniji je neka socialna delavka pojasnila, da "so otroci slabo obveščeni o svojih pravicah. Če jim ne povemo, ali pa njihovim staršem, niso obveščeni in ne vedo. [...] Celo 15-letni otroci ne vedo, da imajo pravico zahtevati odvetnika in sodelovati v postopkih. Včasih celo starši ne vedo, da njihov otrok sme izraziti svoje mnenje, nekateri starši pa svojim otrokom sami ne dovolijo izraziti svojega mnenja."¹³³ V Republiki Češki je odvetnik z Urada varuha človekovih pravic pojasnil, da "socialni delavci in delavke otrok ne obveščajo o njihovih pravicah v postopkih. Prav tako ne ocenijo otrokovega mnenja, da bi vedeli, kakšno mnenje naj zastopajo v postopku. Z otrokom se niti ne pogovarjajo po tem, ko sodišče sprejme odločitev."¹³⁴

V Republiki Češki, Irski, Latviji in Litvi so raziskovalci poročali, da nameščajo otroke v bivalne institucionalne domove, ne da bi jih kakorkoli vprašali za mnenje. Leta 2012 je Varuh človekovih pravic v Republiki Češki obiskal 347 otrok v starosti nad 12 let, ki živijo v posebnih internatih, in odkril, da so sodišča zaslišala samo 69 otrok, preden so jih namestili v institucije.¹³⁵

Predstavniki nacionalne organizacije za zagovorništvo otrok je pojasnil, da se Irska srečuje "z velikimi kulturnimi izzivi kar zadeva prisluhniti glasu otrok [...] zaradi prepričanja, da otroci niso sposobni izraziti svojega mnenja [...]". Izkušnje te organizacije kažejo, da številnim otrokom z intelektualno oviranostjo in težavami z duševnim zdravjem, ki so nameščeni v oskrbo pogosto narekujejo, kakšna bo njihova oskrba in zato niso vključeni ali udeleženi v procesu.¹³⁶ Ta pripoved je podobna oviram, ki jim botruje naravnost, o katerih poročajo iz Latvije. Tam je psihologinja, ki pripravlja oceno otrok pred udeležbo na sodišču, pojasnila, da po njenem mnenju otrok, ki ni sposoben verbalno komunicirati, ni sposoben izraziti svojega mnenja.¹³⁷

V Litvi so bili strokovnjaki s področja socialnega skrbstva in kazenskega pregona, ki so sodelovali v fokusni skupini, prepričani, da otroka ni potrebno neposredno obvestiti glede odločitev sodišč, ki jih zadevajo, saj naj bi to bila naloga otrokovih staršev ali skrbnikov.¹³⁸ Isti udeleženci fokusne skupine so tudi pojasnili, da je otrokovo mnenje pogosto prezrto; sodišče vključi samo otrokovega zastopnika (skrbnika) ali odvetnika in prebere poročila, ki so jih pripravili specialisti s področja varstva otrok ali psihologi.

126 Vrhovno sodišče Republike Slovenije, "Jan gre na sodišče" in "Ko moraš na sodišče kot priča" (obe izdani leta 2010) dostopno v slovenščini na: <http://www.sodisce.si/znanje/publikacije> (zadnji dostop: 27. marec 2015).

127 Spletna stran z gradivi se nahaja na: www.nomasabusos.com (zadnji dostop: 27. marec 2015).

128 Varuh za otrokove pravice, *Pritožbe mladih in otrok*, dostopno na: <http://www.oco.ie/complaints/handling-complaints-from-children-and-young-people.html> (zadnji dostop: 27. marec 2015).

129 Neki otrok se je izobraževal v ločenem razredu znotraj običajne šole, medtem ko so bili drugi poslani v enoto za reintegracijo učencev.

130 Intervju s starši v Yorkshireu in Humbru, Združeno kraljestvo: 10. in 12. marec 2014.

131 Helen Poet, Kath Wilkinson and Caroline Sharp, *Views of young people with SEN and their parents on residential education* (Slough: LG Group Research Report, National Foundation for Educational Research - NFER), 12.

132 Intervju s staršem v prostorih Centra za pravne vire, Bukarešta, Romunija: februar 2014.

133 Intervju s socialno delavko na Uradu za varstvo otrok in mladine na Centru za socialno delo, Ljubljana, Slovenija, 10. marec 2014.

134 Intervju z odvetnikom v Brnu, Republika Češka: 28. marec 2014.

135 Varuh človekovih pravic, "Poročilo o sistematičnih obiskih izobraževalnih ustanov institucionalne in varstvene vzgoje" (Brno: Varuh človekovih pravic, 2012), dostopno na: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2012/2012_skolska-zarizeni.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015).

136 Telefonski razgovor s predstavnikom organizacije za zagovorništvo otrok, Galway, Irska: 1. April 2014..

137 Pogovor s psihologinjo, ki pripravlja ocene za sodišče, Riga, Latvija: 27. februar 2014.

138 Fokusna skupina strokovnjakov s področja prava, socialnega skrbstva in kazenskega pregona je potekala v treh litovskih regijah: februar-marec 2014.

Kazalnik II.3. Ocene in primerne prilagoditve

Ni bilo mogoče oceniti, ali so sistemi pravnega varstva dovolj prilagojeni otrokom z intelektualno oviranostjo, saj obstaja pomanjkanje kvantitativnih in kvalitativnih raziskovalnih podatkov o izkušnjah otrok z intelektualno oviranostjo v sistemih pravnega varstva v vseh sodelujočih državah, ki nimajo razpoložljivih statističnih podatkov o oceni primernih prilagoditev. 'Orodje za ocenjevanje sodelovanja otrok', ki ga je pripravil Svet Evrope, vsebuje kazalnike za spremljanje sodelovanja otrok v sodnih postopkih.¹³⁹ Ti vključujejo ocenjevalne kriterije in razvrščanje podatkov.

Raziskovalci so odkrili pomanjkanje rutinskega ocenjevanja potreb po podpori za otroke z intelektualno oviranostjo pri prvem stiku s kazenskim in mladoletniškim sistemom pravnega varstva v vseh sodelujočih državah. V Bolgariji,¹⁴⁰ Litvi¹⁴¹ in Španiji¹⁴² je cilj ocenjevanja običajno določitev, ali je otrok sposoben pričati, ne pa (kot bi moralo biti) določitev, kakšne potrebe po podpori je treba izpolniti, da bi otrok lahko sodeloval. To napačno obremeni otroka, ki mora dokazovati lastno sposobnost, namesto da bi mu država ponudila podporo in mu tako olajšala dostop do pravnega varstva.

Podatki iz Združenega kraljestva kažejo, da ima približno 60 % otrok v kazensko-pravnem sistemu precejšnje težave, in približno 25 % je imelo kognitivno ali intelektualno oviranost. 43 % je otrok, ki služijo kazen z javnimi deli so imeli emocionalne in zdravstvene potrebe, 30 % pa mejne učne težave.¹⁴³ Odvetnik je naši raziskovalki povedal, da "so nekateri obsojeni otroci tako pod pritiskom zaradi navzkrižnega zaslišanja na sodišču, da se raje izjasnijo za krive."¹⁴⁴

Obetavna praksa, o kateri poročajo iz Združenega kraljestva, je uporaba usposobljenih in registriranih posrednikov za ranljive žrtve. Ti ljudje olajšajo komunikacijo med sodiščem in ranljivimi žrtvami,¹⁴⁵ kot je, denimo, otrok ali odrasla priča z intelektualno oviranostjo. Pomembno pa je, da posredniki ne le pomagajo pri komunikaciji, temveč "prevzamejo aktivno vlogo v procesu komunikacije. Ocenijo komunikacijske potrebe in sposobnosti ranljive priče in policiji in sodišču svetujejo, kako naj čim bolje komunicirajo z žrtvijo glede besedišča, hitrosti, fizičnega okolja in uporabe pripomočkov za komunikacijo."¹⁴⁶

Iz Litve so poročali o tem, da je sistem pravnega varstva neprožen in ne uporablja ocenjevanja ali prilagoditev v postopkih, da bi zagotovili sodelovanje otrok z intelektualno oviranostjo. Namesto tega so ti otroci podvrženi neobčutljivemu in neustreznemu zasliševanju v sodni dvorani,¹⁴⁷ pri tem pa so deležni tudi sarkazma.¹⁴⁸ Nekdo, ki je sodeloval v fokusni skupini, je poročal o tem, da je videl strokovnjaka, ki je otroka na invalidskem vozičku stresal za ramena, da bi od njega izsilil odgovor.¹⁴⁹

Raziskovalka iz Litve je bila navzoča na desetih postopkih civilnega sodišča. Ugotovila je, da sta sam postopek in končna odločitev zaslišanja v veliki meri odvisna od naravnosti sodnika.¹⁵⁰ Nekateri sodniki so ustvarili prijetno vzdušje, drugi pa so povzdignili glas in ustvarili uradno vzdušje, ki je dodatno poslabšalo že sicer stresen položaj otroka. Deset opazovanj je prav tako razkrilo, da so sodniki na začetku zaslišanja sicer spregovorili o človekovih pravicah, vendar so to večinoma storili hitro in uradno, ne da bi se prepričali, ali je otrok oz. njegov zastopnik vse razumel.

V Republiki Češki je bil 13-letni deček osumljen povzročitve smrti nekega drugega dečka. Zasliševali so ga štiri ure in pol, pri tem pa so ga odpeljali na kraj zločina in zahtevali, da opiše, kaj se je tam zgodilo, in s pomočjo lutke dogodek odigra. Bil je prisiljen pričati, kljub temu, da je neprestano govoril, da ne želi nadaljevati. Zaslišanje in rekonstrukcijo dogodkov je policija izvedla brez navzočnosti odvetnika.¹⁵¹

V Sloveniji je neka mati pojasnila: "Kot mati moraš biti ves čas zraven in opominjati [strokovnjake v sodni dvorani med kazenskim postopkom], da se pogovarjajo z nekom, ki ima oviranost. Sami nimajo nobenega znanja, ti si tista, ki jih učiš. Kot starš moraš prevzeti vlogo posrednika med otrokom in strukturo, ki se ukvarja s kaznivim dejanjem".¹⁵²

139 Council of Europe Children's Rights Division and Youth Department, *Indicators for measuring progress in promoting the right of children and young people under the age of 18 to participate in matters of concern to them* (Council of Europe, 2014), 9.

140 Zakon o preprečevanju mladoletniškega prestopništva (kot je bil spremenjen) in Zakon o varstvu otrok (kot je bil spremenjen) se nanašata na intelektualno oviranost v kontekstu ocenjevanja pravne sposobnosti in ne potreb ali zagotavljanja primernih prilagoditev.

141 Zakonik o civilnem postopku republike Litve.

142 Zakon o kazenskem postopku, člen 417.3 določa: "ljudje, ki so telesno ali moralno nesposobni, niso obvezani pričati".

143 Jenny Talbot, *Fair Access to Justice? Support for Vulnerable Defendants in the Criminal Courts* (London: Prison Reform Trust, 2012), 1.

144 Podatke nam je priskrbel izkušen odvetnik za reformo kazenskega prava na okrogli mizi o obtožnicah, Združeno kraljestvo: 2. februar 2014.

145 Zakon o pričanju mladoletnikov v kazenskih postopkih iz leta 1999, razdelek 29.

146 Penny Cooper and David Wurtzel, "A day late and a dollar short: in search of an intermediary scheme for vulnerable defendants in England and Wales", *Crim L. R.*, 4 (2013), 5.

147 Mnenje nam je posredoval sodnik in predstavnik oddelka za pogojni odpust v fokusni skupini, Litva: 7. februar 2014; enako mnenje je podala policijska psihologinja in predstavnica Službe za varnost otrok, Litva: 20. februar 2014.

148 Ibid. Manjšo skrb je izrazila tudi mati otroka z intelektualno oviranostjo, Litva: 28. marec 2014.

149 Mnenje je podal eden od staršev v fokusni skupini, Litva: 28. marec 2014.

150 Deset civilnih postopkov so spremljali v Litvi med januarjem in marcem 2014.

151 Liga za človekove pravice (League of Human Rights), *prispevek na 108. Zasedanju Odbora ZN za človekove pravice*, 2013, dostopno na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCCPR%2fNGO%2fCZE%2f14415&lang=en (zadnji dostop: 27. marec 2015), Dodatek 1.

152 Fokusna skupina v vodjo institucionalnega varstva Društva Sonček, predsednik strokovnega sveta v Društvu Sonček, predstavnik uporabnikov in mati otroka s cerebralno paralizo in blažjo obliko intelektualne oviranosti z društva za cerebralno paralizo Slovenije, Sonček, Slovenija: 10. marec 2014.

Kazalnik II.4. Varovanje podatkov in varovanje pred mediji

V vseh sodelujočih državah imajo zakonodajo, ki varuje osebne podatke, ta pa odraža standarde, ki jih je začrtala Direktiva EU o varovanju podatkov.¹⁵³ Ti onemogočajo razkritje katerih koli osebnih podatkov, ki bi lahko razkrili posameznika (npr. njihovo ime, datum rojstva, naslov bivališča itd.) brez njegovega soglasja in zahtevajo zaupno ravnanje z občutljivimi podatki, med katere spada tudi posameznikova rasna pripadnost, etnična pripadnost in fizično ali duševno zdravje.

V vseh desetih državah starši lahko razkrijejo osebne podatke svojih otrok, razen v primeru, ko jim to prepovedo s sodnim nalogom. Zdi se, da ni zakonov, ki bi od medijev zahtevali, da presodijo, ali je razkrivanje osebnih podatkov otrok tudi največja korist za otroka, zgolj to, da so zadostili zahtevi po pridobitvi soglasja staršev. Čeprav veljajo zakoni o varovanju podatkov, so v Republiki Češki in Irski poročali o medijskih reportažah, v katerih stigmatizirajo otroke z intelektualno oviranostjo, ki so obsojeni kaznivih dejanj. Denimo, v Republiki Češki je 14-letni deček z Aspergerjevim sindromom napadel učiteljico. Mediji sicer niso objavili dečkovega imena in priimka, objavili pa so njegovo krstno ime in začetnico njegovega priimka, starost, fotografijo, posnetek kraja, kjer je živel, in dejstvo, da ima Aspergerjev sindrom.¹⁵⁴ Na Irskem je bil 15-letnik spoznan za krivega umora 14-letnika brez jasnega

motiva.¹⁵⁵ Sodnik je ugotovil, da "otrok ne trpi zaradi nobene uradno opredeljene psihiatrične bolezni",¹⁵⁶ mediji pa so poročali, da otrok obiskuje psihoterapevta in je v preteklosti že poskusil storiti samomor.¹⁵⁷ Naslovi časopisov so otroka v tem primeru opisali z besedami "zloben morilec".¹⁵⁸

Iz Španije so poročali o obetavni medijski zakonodaji, ki naj bi podala smernice o varstvu osebnih in občutljivih podatkov ter varni in nestigmatizirajočem predstavljanju otrok in ljudi z intelektualno oviranostjo v medijskem poročanju. Leta 2004 je bil sprejet "Zakon o samoregulaciji televizijskih vsebin in otroštva", ki so ga podpisali tudi televizijski ponudniki v državi. Ta zakon obsega določbe, po katerih mediji ne bi smeli uporabljati podob otrok v sodnih postopkih in podob otrok z resno boleznijo ali oviranostjo za propagandne namene ali v nasprotju z njihovim dostojanstvom.¹⁵⁹

Leta 2008 je špansko Združenje družin in ljudi z intelektualno oviranostjo objavilo vodnik "Duševno zdravje in mediji", ki želi spodbuditi pozitivne družbene podobe ljudi z intelektualno oviranostjo, in medijskim strokovnjakom zagotoviti vire ter tako spodbuditi spoštljivo poročanje in izogibanje stereotipom.

153 Evropski parlament in Svet, Direktiva 95/46/EC o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov, 24. oktober 1995, 95/46/EC. Ta študija je obsegala podrobno analizo nacionalne zakonodaje o varstvu podatkov.

154 Glej: ČTK, "Toto je učitelka, kterou pobodal její student: Po chodbě se procházel s rukama od krve" [Czech] (blesk.cz, 30 October 2012); in Television Nova, 23. januar 2013.

155 *The People at the Suit of the Director of Public Prosecutions v. D.G.* [2005] IE CCA 75.

156 Ibid.

157 "Teen found guilty of Laois murder", *breakingnews.ie*, 28. julij 2004.

158 Liam Collins, "Vicious Killer shocks court with stark lack of remorse", *Irish Independent*, 16 October 2014.

159 Zakon o samoregulaciji televizijskih vsebin in otroštva [Código de Autorregulación de Contenidos Televisivos e Infancia], odstavek II.2.

Priporočila

- K.** Nacionalne vlade morajo sprejeti ukrepe, da bodo pravni strokovnjaki temeljiteje in bolje usposobljeni za delovanje načela v "največjo korist otroka", kar vključuje tudi dostop do pravnega varstva kot ene od največjih koristi za otroka.
- L.** Revizijo dostopnosti bi bilo treba izvesti v vseh sodnih in pravosodnih postopkih glede na pravice in potrebe otrok z intelektualno oviranostjo.
- M.** Nacionalne vlade in zakonodajna telesa bi morali izpostaviti pravico do primernih prilagoditev za otroke s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v nacionalnem okvirju sistema pravnega varstva in zagotoviti odprt seznam vseh vrst razpoložljivih primernih prilagoditev.
- N.** Treba je razviti nacionalne okvirje, da bi zagotovili oceno otrokovih potreb ob njihovem prvem stiku s sistemom pravnega varstva. Ta ocena bi morala biti podlaga za primerne prilagoditve, ki ustrezajo potrebam vsakega posameznega otroka, kot so pripomočki v komunikaciji in tolmači.
- O.** Zakone o dokazovanju bi bilo treba spremeniti in priznati pričanje otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo (kar lahko pomeni tudi neverbalno pričanje) kot verodostojno.
- P.** Vse nacionalne vlade bi morale sprejeti ukrepe, da bi otrokom z intelektualno oviranostjo in njihovim staršem/ skrbnikom zagotovile dostopne informacije o njihovih pravicah, tudi o pravicah v vseh sodnih postopkih.
- Q.** Osebnne podatke otrok z intelektualno oviranostjo se sme deliti s pravnimi strokovnjaki samo takrat, ko je to pomembno vedeti, za namene varovanja otrokove največje koristi, varovanja njihovih pravic in omogočanja primernih prilagoditev.
- R.** Nacionalne vlade naj v sodelovanju s predstavniki medijev razvijejo regulatorne smernice in si izmenjajo najboljše prakso, da bi zagotovile zaupnost in ohranile dostojanstvo otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo v sodnih postopkih. To pomeni, da mediji ne smejo poročati o nobenih informacijah ali podatkih, ki bi omogočili prepoznavo otroka, poročanje pa naj se izogne obtožujočemu jeziku in senzacionalizmu.

III. sklop. Spodbujanje dostopa do pravnega varstva – postopkovni kazalniki

Številni ljudje igrajo vlogo pri krepitvi otrokovih pravic in zagotavljanju njihove največje koristi, tako v vsakdanjih zadevah kot v sistemu pravnega varstva. Za vsakogar je vpletenost v sodne postopke mučna in predstavlja številne ovire. Za otroke pa morajo sodelovanje zagotoviti starši, skrbniki, odvetniki, socialni delavci in sodniki, da bi bilo pravicam zadoščeno.

Otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo – zlasti tisti, ki živijo odmaknjeni od družbe v institucijah – so v tem pogledu še posebej prikrajšani. Prav tako so v ranljivejšem položaju in prej žrtve kršitev njihovih pravic, ki so posledica institucionalizacije. V številnih državah je otrokov skrbnik institucija, od katere je otrok fizično in pravno odvisen, kar predstavlja nasprotujoče si interese. Zato je številnim otrokom po Evropi onemogočeno vlaganje pritožb, njihovo vključevanje v sistem pravnega varstva pa se zdi neuresničljivo.

Neusposobljeni strokovnjaki s področja prava lahko otrokom z intelektualno oviranostjo predstavljajo še večje ovire. Če policist ali odvetnik ni sposoben prepoznati, da otrok potrebuje pomoč pri komunikaciji ali pa je v določenem okolju prestrašen (denimo, v sobi za zaslišanje na policijski postaji ali pa na sedišču za priče v sodni dvorani), potem temu otroku odrekamo dostop do pravnega varstva in ga postavljamo v neenak položaj v primerjavi z drugimi otroki, saj se sistem ne odziva na prilagajanje njihovim razlikam. Otroke z oviranostjo morda obravnavamo nepravilno, saj niso sposobni izraziti svojih pogledov ali pa njihovo pričanje ni pravilno razumljeno in tolmačeno.

Toda z ustreznimi oblikami podpore, ki upoštevajo otrokovo starost in oviranost, lahko otroci z intelektualno oviranostjo učinkovito dostopajo do sistemov pravnega varstva in v njih sodelujejo. Pravzaprav že Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo priznava, da bi vsakdo moral imeti pravno priznanje, ki je nujno za sodelovanje v vseh odločitvah, ki jih zadevajo.¹⁶⁰ Strokovnjaki s področja prava morajo torej zagotoviti, da bo sistem dovolj prožen in bo omogočal potrebno podporo ter se prilagajal razlikam otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo.

Prvi korak pri doseganju spremembe je, tako kot na številnih področjih življenja, vera v to, da so spremembe možne. Raziskovalci pri tem projektu so se pogovarjali s strokovnjaki v desetih državah in po pričakovanju se je naravnost strokovnjakov po Evropi razlikovala. V številnih primerih so bili strokovnjaki prepričani, da otroci s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo preprosto ne morejo sodelovati v sodnih postopkih, ki imajo neposreden vpliv na njihovo življenje.

Odvetniki predstavljajo osrednje varovalo proti nepravilnosti in svojim strankam pomagajo krmariti v kompleksnih in pogosto zastrašujočih sodnih postopkih. Prav tako pravni jezik prevajajo v jezik, ki je njihovi stranki razumljiv, in stranko zagovarjajo. Nedavni dokument Združenih narodov pravi, da sta pravna pomoč in zastopanje "bistven element pravičnega, humanega in učinkovitega kazenskega sistema, ki temelji na vladavini prava [in] je temelj uživanja drugih pravic".¹⁶¹

Ti otroci, ki lahko zahtevajo odvetnika, kadar so žrtve ali obtoženci v kazenskih postopkih, ali kadar njihova največja korist ni v soglasju s starši ali skrbniki v civilnih in upravnih postopkih, morajo dobiti priložnost, da to storijo. Da bi lahko uresničili to pravico, morajo biti odvetniki in drugi strokovnjaki v pravosodnem postopku usposobljeni, da prepoznajo otrokove pravice in vedo, kako jih spodbujati. Za tiste otroke, ki ne morejo zahtevati odvetnika, pa bi moral biti na voljo odvetnik, ki bo imenovan za to, da bo zastopal otrokovo največjo korist – ta pa se lahko razlikuje od, denimo, volje otrokovih staršev ali mnenja lokalne oblasti.

Dostop do pravnega varstva zahteva pravno pomoč, ki naj bo na voljo vsem otrokom, da bodo lahko plačali svojega pravnega zastopnika. Brez sistema visoko kakovostnega zastopanja, ki ga financira država, bo številnim otrokom nedvomno odrekana pravica do pravnega varstva.

¹⁶⁰ Konvencija ZN o pravicah ljudi z oviranostjo, 12. člen.

¹⁶¹ Generalna skupščina Združenih narodov, Resolucija 67/187 o načelih Združenih narodov in Smernicah za dostop do pravne pomoči v kazenskoprvnih sistemih, 20. december 2012, A/RES/67/187, Uvod, odstavek 1.

Smernice za otrokom prijazno pravosodje izpostavljajo celo vrsto potrebnih elementov, ki zagotavljajo učinkovit dostop do pravnega varstva otrok, kamor spada tudi brezplačna pravna pomoč. Smernice določajo, da imajo vsi otroci pravico do svojega odvetnika "v postopkih, kjer je ali bi lahko bilo navzkrižje interesov med otrokom in starši ali drugimi strankami". Odvetniki, ki zastopajo otroke, morajo biti ustrezno

usposobljeni,¹⁶² otroku morajo podati ustrezna pojasnila o posledicah njegovih izjav in dati prednost njegovemu mnenju, ne svojemu. V primerih, ko je domnevni storilec sorodnik ali skrbnik, mora biti otrok neodvisno zastopan.¹⁶³ Iz teh smernic in mednarodnih standardov izhajajo naslednji trije kazalniki.

Kazalnik III.1. Neodvisna telesa in tretje osebe lahko vlagajo pritožbe v imenu otroka ali otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo¹⁶²

Kot smo označili že v kazalniku I.3 zgoraj, imajo nacionalne institucije za varstvo človekovih pravic pomembno vlogo pri spodbujanju dostopa do sistemov pravnega varstva. To je zlasti pomembno takrat, ko otroke (predvsem tiste, ki živijo v institucijah) zastopajo njihovi starši ali zakoniti skrbniki, katerih interesi niso v soglasju z otrokovimi interesi ali pa preprosto ne želijo pomagati otroku pri iskanju pravice zaradi kršitve njihovih pravic. To ne more biti nadomestek ali alternativa brezplačni pravni pomoči, temveč dopolnilo, ki zagotavlja dodatne korekcijske ukrepe za otroke in dodatna varovala v razmerah, ko brezplačna pravna pomoč ne pride v poštev, denimo, v civilnih in upravnih sodnih postopkih. Visoki komisar Združenih narodov za človekove pravice priznava:

"Če starši, zakoniti skrbniki ali pravni zastopniki niso sposobni ali pa na sodišču ne želijo zastopati otroka, ki je bil žrtev, bi otrokom koristilo, če bi se obrnili na druge akterje pri korekcijskih ukrepih. Mednje pa spadajo tudi nacionalne institucije za človekove pravice, brezplačna pravna pomoč, javni zagovorniki otrok in nevladne organizacije. Poleg tega lahko možnost za dostop do skupinske litigacije in pritožbe, kot so združeni primeri in preizkusni primeri, omogoča tudi spodkopavanje sistematičnih, hujših in širših kršitev otrokovih pravic."¹⁶⁵

Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic je pojasnil, da imajo nacionalna telesa za varovanje otrokovih pravic deloma tudi nalogo poskrbeti za korektivne ukrepe proti kršitvam otrokovih pravic, bodisi neposredno s preiskavo individualnih pritožb, ki jih vložijo otroci, bodisi s podpiranjem otroka pri dostopanju do drugih postopkov in korektivnih ukrepov.¹⁶⁶ Nacionalna telesa za varovanje otrokovih pravic naj bodo torej dostopna vsem otrokom, ne glede na njihov položaj ali značilnosti. Odbor je pojasnil, zakaj. Odbor pojasnjuje, da so otroci zaradi svojih razvojnih sposobnosti posebej ranljivi, ko gre za kršitve človekovih pravic, njihovo mnenje pa je še vedno le redko upoštevano. Ker večina otrok nima volilne pravice in ne more igrati pomembne vloge v političnih procesih, so izpuščeni iz političnih načrtov. Srečujejo se s precejšnjimi ovirami pri dostopu do pravnega varstva, razpoložljivost organizacij, ki bi jim lahko pomagale, pa je "na splošno precej omejena".¹⁶⁷

---

162 Orodje za izobraževanje in usposabljanje ljudi, ki delajo v praksi sistemov pravnega varstva smo razvili v okviru projekta in se nahajajo na spletni strani www.mdac.org.

163 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, odstavki 37 - 43

164 Z izrazom "neodvisna telesa" pojmemo nacionalne institucije za varstvo človekovih pravic, nevladne organizacije in zainteresirane tretje osebe, ki spodbujajo varovanje otrokovih pravic.

165 Visoki komisar Združenih narodov za otrokove pravice, Dostop do pravnega varstva otrok, 16. december 2013A/HRC/25/35, dostopno na: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session25/Documents/A-HRC-25-35_en.doc (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 39.

166 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 2. splošna pripomba: Vloga neodvisnih nacionalnih institucij za varovanje otrokovih pravic in varstvo in spodbujanje otrokovih pravic, 15. november 2002, CRC/C/GC/2, dostopno na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fGC%2f2002%2f2&Lang=en (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 13.

167 Ibid., odstavek 5.

Kazalnik III.2. Pravno zastopanje in pravna pomoč sta na voljo otrokom s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo skozi vse sodne procese, ki jih zadevajo

Mednarodna zakonodaja določa, da ima vsak obtoženec za kaznivo dejanje pravico, da se brani osebno ali s pravno pomočjo po lastni izbiri. Če posameznik nima dovolj sredstev, da bi plačal pravno pomoč, mora prejeti brezplačno pomoč, če je to v interesu pravice.¹⁶⁸ Evropska direktiva, ki je bila sprejeta leta 2013 vsem obtožencem zagotavlja brezplačno pravno pomoč, države pa so imele čas uveljaviti to direktivo do 27. novembra 2013.¹⁶⁹ Ta določa, da je potrebno osumljenca ali obtoženca brez oklevanja predstaviti odvetniku, glede na to, katera od naslednjih točk je časovno najustreznejša:

- a) preden ga zasliši policija ali drug organ kazenskega pregona ali sodna oblast;
- b) med preiskavo ali pred drugim kompetentnim preiskovalnim organom, ki zbira dokaze;
- c) brez nepotrebne odlašanja po odvzemu prostosti;
- d) ko je poklican pred sodišče, ki je pooblaščen za kazenske zadeve, preden se pojavi pred sodiščem.

Pravica do odvetnika obsega naslednje:

- a) Države članice bodo zagotovile, da se bodo osumljeni ali obtoženi zasebno srečali in pogovorili z odvetnikom, ki jih bo zastopal in sicer pred policijskim zaslišanjem ali zaslišanjem drugega kazenskega pregona ali sodne oblasti;
- b) Države članice bodo zagotovile, da bodo osumljeni ali obtoženi imeli pravico do odvetnika, ki bo navzoč med njihovim zasliševanjem in bo učinkovito sodeloval. Takšno sodelovanje naj bo v skladu s postopki nacionalne zakonodaje, če ne posegajo v učinkovito izvajanje in bistvo te pravice. Kadar pri zaslišanju sodeluje odvetnik, bo njegovo sodelovanje zabeleženo s postopkom beleženja v skladu z zakonodajo države članice;
- c) Države članice bodo zagotovile, da bodo osumljeni ali obtoženi imeli kot minimum pravico do svojega odvetnika, ki se bo udeležil naslednjih preiskovalnih dejanj ali dejanj zbiranja dokazov, kakor je določeno v nacionalni zakonodaji in če se od osumljenega ali

obtoženega zahteva in se mu omogoča navzočnost pri omenjenih dejanjih:

- i. prepoznavanje obrazov;
- ii. soočenje; in
- iii. rekonstrukcijo prizorov na kraju zločina.¹⁷⁰

Otroci običajno nimajo sredstev, da bi plačali svojega pravnega zastopnika; pravna pomoč pa je bistven element pravičnega, humanega in učinkovitega sistema pravnega varstva, ki temelji na vladavini prava.¹⁷¹

Združeni narodi so poudarili, da je obseg pravne pomoči v mednarodni zakonodaji omejen na kazenske zadeve, toda "dostop do pravne in druge pomoči v [upravnih in civilnih] zadevah je kljub vsemu bistven, da bi otrokom omogočili da ukrepajo, da bi zavarovali svoje pravice."¹⁷² Prav tako priporočajo, da "ima otrok možnost vložiti pritožbo in začeti pravne postopke v primerih, ko so njegove pravice kršene. Ker so otroci običajno prikrajšani, kadar so v stiku s pravosodnim sistemom, imajo celo močnejšo potrebo po pravni pomoči in države pogodbenice naj takšne storitve omogočajo brezplačno."¹⁷³

1. načelo Načel in smernic ZN o dostopu do pravne pomoči v sistemih kazenskega prava ("Smernice ZN o pravni pomoči")¹⁷⁴ spodbuja države, naj vzpostavijo pravno pomoč kot pravico v domači zakonodaji. Predlagajo, da bi bila pravna pomoč "prednostna, v najboljšo korist otroka in dostopna, starosti ustrežna, multidisciplinarna, učinkovita in odzivna glede na specifične pravne in socialne potrebe otrok".¹⁷⁵ To pomeni, da je treba pravno pomoč zagotoviti ne le, da bi pokrili stroške otrokovega pravnega zastopnika, temveč tudi katere koli stroške, ki so posledica zagotavljanja, da imajo otroci z intelektualno oviranostjo na voljo pravno pomoč in dostopne informacije, prav tako pa tudi stroške, ki izhajajo iz omogočanja postopkovnih prilagoditev. ZN priporoča tudi, naj pravna pomoč ne bo vezana na osebni prejemek ali prejemek staršev otroka, ki je v kazenskem sistemu.¹⁷⁶

¹⁶⁸ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (ICCPR), člen 14(3)(d); in Evropska konvencija o človekovih pravicah, člen 6(3)(c).

¹⁶⁹ Evropski parlament in svet, Direktiva o pravici do dostopa do odvetnika v kazenskem postopku in v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijete ter pravici do obvestitve tretje osebe ob odvzemu prostosti in do komunikacije s tretjimi osebami in konzularnimi organi med odvzemu prostosti, 22. oktober 2013, 2013/48/EU.

¹⁷⁰ Ibid., člen 3.

¹⁷¹ Dopolnilo, odstavek 1.

¹⁷² Visoki komisar Združenih narodov za otrokove pravice, Dostop do pravnega varstva otrok, 16. december 2013 A/HRC/25/35, dostopno na: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session25/Documents/A-HRC-25-35_en.doc (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 40 in 43.

¹⁷³ Ibid., odstavek 58.

¹⁷⁴ Generalna skupščina Združenih narodov, Resolucija 67/187 o načelih Združenih narodov in smernicah za dostop do pravne pomoči v sistemih kazenskega prava, 20. december 2012, A/RES/67/187.

¹⁷⁵ Ibid., Načelo 11.

¹⁷⁶ Ibid., Načelo 1(c).

Kazalnik III.3. Vsi strokovnjaki, ki delajo v postopkih pravnega varstva in pridejo v stik z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, morajo biti usposobljeni, da prepoznajo in spodbujajo njihove pravice, tudi pravico do primerne prilagoditve

Usposabljanja pravnih strokovnjakov je potrebno izvajati, da bi zagotovili njihovo spoštovanje in varovanje pravic otrok z intelektualno oviranostjo in predvsem, da jim ne bi škodili.¹⁷⁷ Člen 13(2) Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo od vlad zahteva, da spodbujajo usposabljanje tistih, ki delajo na področju pravnega varstva, glede postopkovnih in starosti primernih prilagoditev, saj bodo tako vsem ljudem z oviranostjo enako kot drugim omogočili dostop do pravnega varstva.

Strokovnjakom je treba omogočiti usposabljanje glede tega, kdaj morajo zagotoviti prilagoditve (denimo, tolmača), kako prepoznati in spodbujati alternativno komunikacijo z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, ki jo bomo lahko uporabili med pričanjem,¹⁷⁸ in kako prilagoditi postopke, da bi premostili razlike. Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic priporoča, da so pravice otrok z oviranostjo osrednji element usposabljanja.¹⁷⁹ Podobno tudi Svet Evrope s Smernicami za otrokom prijazno pravosodje priporoča interdisciplinarno usposabljanje o pravicah in potrebah otrok različnih starosti in skupin, da bi zagotovili prilagojene postopke.¹⁸⁰

Izsledki

Kazalnik III.1. Neodvisna telesa in tretje osebe lahko vložijo pritožbo v imenu otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo

V vseh državah, ki so sodelovale v projektu, se žrtve in nevladne organizacije lahko pritožijo oblastem o kakršni koli kršitvi otrokovih pravic ali pravic ljudi z oviranostjo. Kljub temu pa v Bolgariji, Republiki Češki, Madžarski, Latviji, Litvi in Španiji nevladne organizacije ne smejo vlagati pritožb v imenu otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo, če jih kot zastopnice ni imenoval otrokov zakoniti skrbnik ali pa tožilec v povezavi z določenim otrokom in določenim dejanjem. Če teh kriterijev ne izpolnjujejo, nimajo pravne podlage in zanje velja prepoved ukrepanja.

V Republiki Češki javni tožilec¹⁸¹ in Varuh človekovih pravic (Ombudsman)¹⁸² lahko vložita pritožbe v povezavi s kršitvami, ki izhajajo iz odločitev upravnih oblasti. Slabost tega sistema pa je, da nobeden od obeh organov ne zastopa žrtev. Na Madžarskem lahko nevladne organizacije vložijo skupinske tožbe Organu za enako obravnavo v imenu skupin, ki so bile diskriminirane ali pa so v neposredni nevarnosti, vendar teh skupin ne morejo zastopati.

---

177 V tem projektu so orodje za usposabljanje in izobraževanje razvili ljudje, ki delajo v praksi sistemov pravnega varstva na sodišču. Podrobnosti so na voljo na spletni strani www.mdac.org.

178 Na primer, Komunikacijski sistemi izmenjave podob (ali "PECS").

179 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, 5. splošna pripomba. Splošni ukrepi za uveljavljanje Konvencije ZN o otrokovih pravicah, 27. november 2003, CRC/C/GC/5, dostopno na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fGC%2f2003%2f5&Lang=en (zadnji dostop: 27. marec 2015), odstavek 53.

180 Smernice za otrokom prijazno pravosodje, odstavek 67.

181 Zakon o upravnem postopku št. 150/2002 Coll., razdelek 66(2).

182 Ibid., razdelek 66(3).

V Združenem kraljestvu in Severni Irski, neodvisne nacionalne institucije za varovanje človekovih pravic in nevladne organizacije, ki delujejo na področju oviranosti ali otrokovih pravic lahko vlagajo pritožbe v imenu posameznikov, in so podvržene stalnim opominom in javnemu interesu. V Angliji in Walesu je Odbor za enakost in človekove pravice tisti organ, ki je zakonsko odgovoren za vlaganje primerov v imenu posameznika ali skupine ter za spremljanje izvajanja standardov za človekov pravice, ki lahko vložijo pritožbe glede kršitev človekovih pravic.

Severnoirski odbor za Enakost in človekov pravice lahko stori enako, na Škotskem pa si Odbor za Enakost in človekov pravice deli pristojnosti s Škotsko komisijo za človekove pravice in mora najprej o zadevah pridobiti soglasje, preden lahko ukrepa.

Komisar za otroke (Anglija), Komisar za otroke in mladino (Škotska), Komisar za otroke v Walesu in Severnoirski komisar za otroke in mladino imajo vsi moč posegati v primerih, ki so širšega pomena za otrokove pravice, vendar sami ne morejo začeti postopkov.¹⁸³

Na Irskem so imeli več primerov, ko so nevladne organizacije zastopale primere posameznikov. Irška sodišča so odločila, da nevladna organizacija lahko zastopa primer v imenu posameznika ali skupine ljudi, vendar mora imeti "dobronamerno skrb ali interes v določbah, ki naj bi bile izpodbijane, ali pa gre za pravice, ki naj bi bile splošnega pomena za družbo kot celoto."¹⁸⁴ Sodišča so prav tako odločila, da imajo pravni interes, kjer tožnik ni v položaju, ko bi lahko zahteval podobno ekspertizo in finančno kritje.¹⁸⁵

V Romuniji so opozorili na več primerov otrok z intelektualno oviranostjo, ki so bili predstavljeni Centru za pravne vire, nevladni organizaciji v Bukarešti. Center za pravne vire ni mogel pomagati vsem otrokom, ker ni bilo pravnega varuha, ki bi bil pripravljen zahtevati pravno zastopanje v imenu omenjenih otrok. Takšne situacije so večinoma zadevale institucionalizirane otroke, katerih pravni skrbnik je bila institucija ali organ za varnost otrok. V takšnih primerih lahko Center za pravne vire zgolj opozori tožilca na zadevo kot morebiten kazenski primer. Oris situacije nam je podal odvetnik, ki otroku ni mogel pomagati zaradi tehnikaliij:

"Pet zaposlenih je nadziralo več kot sto otrok v rejništvu in institucija je trpela zaradi pomanjkanja osebja. Šest otrok je bilo zaklenjenih v sobi in ležali so na treh posteljah. Bili so tako omamljeni, da so komaj dihali. Njihove roke in noge so bile zvezane z vrvjo. Prepričan sem, da Konvencija ZN o otrokovih pravicah vzpostavlja dobre standarde, vendar so v Romuniji pogosto kršeni. Vložili smo tožbo, vendar je tožilec šele po šestih tednih zahteval kriminalistično preiskavo, čeprav je šlo za mučenje. Tožilec sam ni obiskal ustanove, temveč je poslal svojega zaposlenega, ki [...] pa otrok ni mogel slišati. Zato se sprašujem, ali imajo ti otroci res dostop do pravnega varstva."

Leta 2014 je Evropsko sodišče za človekove pravice ustavilo postopek proti Romuniji glede 18-letnika z intelektualno oviranostjo, ki je umrl pod okriljem države v psihiatrični bolnišnici. Dejstva in obrazložitev sodišča odražajo težavo glede pravne podlage, ki bi se neposredno nanašala na otroke z intelektualno oviranostjo. Ko je Center za pravne vire leta 2004 nadziral psihiatrično bolnišnico Poiana Mare, so sodelavci spoznali Valentina Câmpeanuja v hladni, odmaknjeni in zaklenjeni sobi, v kateri je bila samo postelja s kovinskim ogrodjem brez blazin. Oblečen je bil samo v zgornji del pižame. Ker se je kot otrok okužil z virusom HIV, mu je psihiatrična bolnišnica nepojasnjeno odrekla zdravljenje, saj se ga osebje ni hotelo dotikati zaradi neutemeljenega strahu, da se bodo našli virusa HIV. Pozneje istega dne je umrl.¹⁸⁶

Center za pravne vire je izvedel, da g. Câmpeanu ni imel staršev ali skrbnikov: po smrti ga nihče ni mogel zastopati, da bi opozoril na zanemarjanje in terjal odgovornost. Evropsko sodišče za človekove pravice pa je odločalo o tem, ali bi ga lahko zastopala nevladna organizacija. Sodnik Pinto De Albuquerque je pojasnil, da je to "odličen primer, ki kaže, da je država opustila primer, saj ni omogočala nobenega pravnega zastopanja ali skrbništva g. Câmpeanu, dokler je živel in dokler je obstajala možnost, da bi tožili državo glede zdravljenja in izobraževanja, ki ju je fant prejel."¹⁸⁷ Ključnega pomena pri tej zadevi pa je, da morajo vse države imeti uveljavljen sistem, ko ljudi lahko pravno zastopajo. To je zlasti pomembno za ljudi, ki ne morejo ukrepati v svojem imenu, vključno z otroki in mlajšimi odraslimi z intelektualno oviranostjo.

183 Zakon o otrokovih pravicah, 2004, razdelek 2 (dopolnjuje ga Zakon o otroku in družinskih razmerjih, 2014).

184 *Digital Rights Ireland Ltd v. Minister for Communication & Ors* [2010] IEHC 221, odstavek 48.

185 *Irish Penal Reform Trust Limited & Ors v. Governor of Mountjoy Prison & Ors* [2005] IEHC 305 citing *R v. Inspectorate of Pollution & Anor. Ex Parte Greenpeace Ltd* (no. 2) [1994] 4 All ER 329.

186 *Center za pravno zastopanje v imenu Valentina Câmpeanuja v. Romunija*, (Zahteva št. 47848/08), Evropsko sodišče za človekove pravice, sodba 17. julija 2014, odstavek 61.

187 *Ibid.*, odstavek 67.

Kazalnik III.2. Pravno zastopanje

Zastopanje v kazenskih postopkih

Razen Republike Češke, Irske¹⁸⁸ in Slovenije¹⁸⁹ imajo vse države, ki so sodelovale v projektu, sisteme, ki otrokom omogočajo pravico do odvetnika takoj ob prijemu. V Republiki Češki so otroci ob prijemu upravičeni do odvetnika, samo če so starejši od 15 let.¹⁹⁰ Otroci, mlajši od 15 let pa spadajo pod pravno varstvo mladoletnikov, ki jim odreka to varovalo. Če je otrok med 15. in 17. letom spoznan za krivega, mora sam kriti stroške pravnega zastopanja.¹⁹¹

Na Irskem ima osumljenec dostop do odvetnika, vendar odvetnik ni dolžan biti navzoč med zaslišanjem.¹⁹² Nedavni primer, v katerem je bil udeležen otrok s psihosocialno oviranostjo, je potrdil, da tudi ko je posameznik mlajši od 18 let in ima hujše težave z duševnim zdravjem/vedenjske težave, navzočnost odvetnika ni zahtevana, da bi bilo pridržanje zakonito.¹⁹³

V Sloveniji imajo otroci, mlajši od 15 let pravico do odvetnika na samem začetku postopkov, kjer morebitna kazen, če je spoznan za krivega, znaša več kot tri leta zaporne kazni, razen v primeru, ko sodnik oceni, da otrok potrebuje zastopanje v drugih primerih zaradi določene ranljivosti.¹⁹⁴

Zastopanje v civilnih in upravnih postopkih

V nobeni od držav, sodelujočih v projektu, zakon sam po sebi ne določa upravičenosti do pravnega zastopanja za otroke (prej v povezavi z njihovimi starši ali skrbniki) v civilnih in upravnih postopkih, razen v primeru, ko je otrokova največja korist v navzkrižju s starši ali skrbniki.

V Angliji in Walesu lahko otroci zahtevajo odvetnika v civilnih in upravnih postopkih, če so prejeli dovoljenje sodišča ali pa njihov solicitor meni, da je otrok sposoben glede na svoje razumevanje, dati navodila v povezavi s postopki.¹⁹⁵ Ta zakon sicer velja, vendar so komisarji za otroke v štirih jurisdikcijah Združenega kraljestva poudarili, "nedoslednost pri odobritvi ločenih pravnih zastopnikov otrokom, kjer je to potrebno".¹⁹⁶

Kot smo omenili zgoraj, v Republiki Češki otroci mlajši od 15 let niso upravičeni do pravnega zastopanja, ker spadajo pod pravno varstvo mladoletnikov. Toda postopki za mladoletnike imajo dve stopnji – prva stopnja je predkazenski postopek (po kazenski zakonodaji za odrasle), nato pa sledi civilna sodna stopnja (po kazenski zakonodaji za mladoletnike in civilni zakonodaji). Med prvo stopnjo otrok nima odvetnika ali pravne pomoči, prav tako nima dostopa do svoje policijske kartoteke. Med to stopnjo so otroci lahko udeleženi v standardnih preiskovalnih postopkih, kot so policijsko zaslihanje, odvzem prstnih odtisov, odvzem krvi in vzorca DNK. Sistem pravnega varstva mladoletnikov uporablja civilni (nižji) dokazni standard, kot to velja za kazenske postopke. To pomeni, da se otroke, mlajše od 15 let lahko preganja na podlagi zbranih dokazov po kriminalističnih postopkih preiskave (za odrasle) brez varovanja odvetnika na celotni stopnji zbiranja dokazov na podlagi manjših dokaznih standardov. Ta anomalija bo temelj nadaljnjega raziskovanja.

Pravna pomoč

Če so otroci obtoženi v kazenskih zadevah, so v vseh državah, sodelujočih v projektu, upravičeni do pravne pomoči. Otroci v vseh državah (razen v Bolgariji) so prav tako upravičeni do pravne pomoči v upravnih ali civilnih postopkih. V zadnjih letih sta nacionalni vladi v Združenem kraljestvu in na Irskem močno posegli v stroške pravne pomoči za otroke v civilnih in upravnih postopkih. Na Irskem je takšna pravna pomoč odvisna od višine dohodkov staršev in pravna pomoč v civilnih postopkih je prav tako odvisna od nadaljnjih preverjanj, da bi ocenili, ali bo otrok uspešen v postopkih.¹⁹⁷ Irski odbor za pravno pomoč je opazil zamude med vlogami za pravno pomoč in dodeljevanjem odvetnikov otrokom v civilnih postopkih.¹⁹⁸

Pozitivno prakso pa smo opazili v Litvi v Programu za nacionalno preprečevanje zlorab in podporo otrokom, kjer lahko otroci, ki so bili žrtve, zahtevajo brezplačno pravno pomoč in podporo.

Kazalnik III.3. Usposabljanje in izobraževanje

Na Irskem, v Sloveniji in Španiji je na voljo malo informacij o usposabljanjih za strokovnjake, ki pridejo v stik z otroki s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo. V Romuniji obstaja 36 obveznih usposabljanj za sodnike in tožilce, vendar samo dve usposabljanji vsebujeta informacije o otrokovih pravicah in oviranosti.¹⁹⁹ Na Madžarskem, Irskem, v Litvi in Sloveniji pa se sodniki, odvetniki, policisti ali socialni delavci niso dolžni usposabljati na področju katerih koli vidikov otrokovih pravic in oviranosti.

188 *Lavery v. The Member in Charge, Carrickmacross Garda Station* [1999] IESC 29.

189 Zakon o sodiščih št. 94/2007, 454. člen.

190 Juvenile Justice Act, Act no. 218/2003 Coll., section 42(2)(a).

191 Criminal Procedure Code, Act No. 141/1961 Coll., section 152(1) (b).

192 *JM (mladoletnik) v. Članu policijske postaje Coolock* [2013] IEHC 251.

193 *Ibid.*

194 Zakon o sodiščih, št. 94/2007, Article 454.

195 Družinski zakonik 2010, pravilo 16.6.

196 Komisar za varovanje otrokovih pravic v Združenem kraljestvu, njegovo poročilo Odboru ZN za varovanje otrokovih pravic (Junij 2008), dostopno na: http://www.niccy.org/uploaded_docs/uncrc_report_final.pdf (zadnji dostop: 27. marec 2015), 13.

197 Zakon o pravni pomoči v civilnih postopkih 1995, razdelek 28.

198 Legal Aid Taskforce, "Civil Legal Aid in Ireland: Information for the Profession", Law Society of Ireland, (2008)9.

199 Spletno usposabljanje: "Boj proti diskriminaciji, ki temelji na sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice", ki je namenjeno sodnikom in je tudi program dodiplomskega študija prava kot izbirni modul o pravnem varstvu mladoletnikov.

V Republiki Češki se sodniki, specializirani za sojenja, v katerih nastopajo mladoletniki (ki sodijo v zadevah, v katerih je obtoženec mlajši od 15 let), usposabljaajo glede tega, kako varno obravnavati otroke, čeprav ni na voljo nobenih smernic o tem, kaj to sploh obsega. Na koncu usposabljanja ni nobene evalvacije.²⁰⁰ V tem primeru mora vsak urad državnega tožilstva imeti specialista s področja otrokovih pravic, čeprav se tudi od tožilca zahteva, da ima specializacijo, preden pride na položaj, njihove spretnosti in kompetence pa niso preverjene. Razdrobljenost usposabljanja strokovnjakov s področja prava v Republiki Češki so kritizirala različna telesa Združenih narodov.²⁰¹

V Latviji zahtevajo, da se strokovnjaki s področja pravnega varstva mladoletnikov usposabljaajo o otrokovih pravicah. Usposabljanje je namenjeno sodnikom, odvetnikom, socialnim delavcem in policistom, ki delajo z otroki v kazenskih, civilnih in upravnih postopkih v različnih vlogah, poleg drugih ljudi, ki sprejemajo odločitve, ki lahko vplivajo na otrokove pravice in njihov pravni interes. Usposabljanje obsega 40 ur, ki jih mora strokovnjak na določenem položaju opraviti v enem letu. Vsakih pet let pa je na voljo 24-urni obvezni obnovitveni tečaj.

V Španiji je edino obvezno izobraževanje o otrokovih pravicah na voljo specialističnemu oddelku policije, ki se ukvarja z otroki,²⁰² vendar usposabljanje ne pokriva pravic otrok z intelektualno oviranostjo. Na Madžarskem ni obveznega usposabljanja za sodnike, odvetnike, policijo in socialne delavce, je pa obvezno za zastopnike otrokovih pravic,²⁰³ ki varujejo pravice otrok v institucijah, rejniških družinah in domovih za otroke. V teh primerih se izobražujejo odvetniki, učitelji, socialni delavci in drugi, ki otrokom omogočajo storitve. Opraviti morajo 120-urni tečaj usposabljanja in izpit, nato pa vsako leto sledi še 14-urno usposabljanje. Pravice otrok z intelektualno oviranostjo niso vključene v vsebine usposabljanja. Kot smo omenili zgoraj, je v državi 20 zastopnikov otrokovih pravic odgovornih za približno 22 000 otrok.

Na Irskem je obetaven dvoletni specialistični program usposabljanja na voljo policiji (Garda Síochána) glede tehnik zasliševanja vseh otrok, ki so bili žrtve, tudi otrok z intelektualno oviranostjo. Program je intenziven in vključuje tudi večmesečno namestitvev v nevladni organizaciji. Od leta 2007 se je po tem programu izobraževalo 112 policistov.²⁰⁴

Priporočila

- S.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo zagotoviti, da bodo nacionalne institucije za varovanje otrokovih pravic dobile pooblastilo za začetek pravnih postopkov v imenu otrok pred nacionalnimi in mednarodnimi sodišči, in tam, kjer so bile kršene otrokove pravice.
- T.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo zagotoviti, da bodo nacionalne institucije za varovanje otrokovih pravic in nevladne organizacije imele pravno podlago za ukrepanje v imenu otrok z intelektualno oviranostjo in težavami z duševnim zdravjem (za posameznike in skupine) pred nacionalnimi in mednarodnimi sodišči in mehanizmi. Prav tako morajo postati upravičene do pravne pomoči pri vlaganju tožb.
- U.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo zagotoviti, da bodo otroci takoj ob prijemu imeli dostop do odvetnika, odvetnika pa bi morali zahtevati tudi zato, da bi otroku svetoval v vseh stopnjah zaslišanja in vseh stopnjah postopkov kazenskega pregona otrok.
- V.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo zagotoviti, da bodo otroci imeli takojšen dostop do odvetnika v civilnih in pravnih postopkih, kjer:
  - a.** je njihova največja korist v nasprotju s starši ali skrbniki;
  - b.** njihove želje nasprotujejo željam staršev ali skrbnikov in je otrok sposoben oblikovati svoja stališča glede na svoje razvojne sposobnosti; in
  - c.** so bili obveščeni o ločenem pravnem zastopanju in so zanj tudi zaprosili.
- W.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo zagotoviti, da bodo vsi otroci imeli brezplačno pravno pomoč v vseh primerih, ki jih zadevajo. Pravne pomoči ne bi plačevali, v kolikor je otrok spoznan za krivega ali pa ni uspešen pri svoji pritožbi. Stopnja ali količina pravne pomoči ne bi smeli biti odvisni od osebnega prejemka.

200 Zakon o pravnem varstvu mladoletnikov, Zakon št. 218/2003 Coll., razdelek 3(8).

201 Odbor ZN za varovanje otrokovih pravic, Sklepne ugotovitve: Republika Češka, 4. avgust 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4, odstavek 70; Odbor ZN za varovanje človekovih pravic, Sklepne ugotovitve: Republika Češka, 22. avgust 2013, CCPR/C/CZO/CO/3, odstavek 20(c).

202 Usposabljanje je na voljo: <http://www.intervencionsocial.es/formacion-info/online/menores/> (zadnji dostop: 27. Marec 2015).

203 Uredba vlade št. 214/2012 (30. julij 2012) o dokumentaciji Centra za paciente, uporabnike socialnega varstva in otrokove pravice, razdelek 4-5.

204 O tem usposabljanju smo izvedeli v intervjuju s policistom (Gardai), ki ga je opravila naša raziskovalka s Centra za zakonodajo in politiko na področju oviranosti, NUI Galway: 9. junij 2014. O tem usposabljanju ni na voljo nobenih javno dostopnih informacij.

- X.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo zagotoviti, da je pravna pomoč na voljo otrokom z intelektualno oviranostjo in težavami z duševnim zdravjem v civilnih in upravnih postopkih ter da vključuje omogočanje primernih prilagoditev za otroke z intelektualno oviranostjo, da bodo lahko učinkovito sodelovali v postopku.
- Y.** Nacionalne vlade v vseh državah morajo zagotoviti, da bo vsak strokovnjak, ki dela v sistemu pravnega varstva in je v stiku z otroki z intelektualno oviranostjo, opravil redna usposabljanja o otrokovih pravicah, pravicah ljudi z oviranostjo in o praktičnih ukrepih, ki jih morajo poznati, da bi lahko podpirali pravice otrok z intelektualno oviranostjo.²⁰⁵

---

²⁰⁵ V okviru projekta smo pripravili spletno orodje za usposabljanje in izobraževanje strokovnjakov v sistemu pravnega varstva, ki so v stiku z otroki z intelektualno oviranostjo ali težavami z duševnim zdravjem. Orodje je na voljo na spletni strani: www.mdac.org.

Dodatek 1: Sodelavci v projektu

Vodstvo projekta

Center za zagovorništvo na področju duševnega zdravja in intelektualno oviranost (Mental Disability Advocacy Center - MDAC)

MDAC je mednarodna organizacija za varstvo človekovih pravic, ki z preko zakonodaje zagotavlja enakost, vključenost in pravno varstvo ljudi z intelektualno oviranostjo po svetu. Naša vizija je svet enakosti, v katerem so emocionalne, duševne in učne razlike med ljudmi enako cenjene; kjer sta avtonomija in dostojanstvo vsakega posameznika v polnosti spoštovani in kjer brez razlikovanja uresničujemo človekove pravice za vse ljudi.

Anna Lawson, redna profesorica na področju prava, Center za študij na področju oviranosti, Univerza v Leedsu (Centre for Disability Studies, University of Leeds)

Univerza v Leedsu je ena najboljših ustanov visokega šolstva v Združenem kraljestvu in ena izmed desetih najboljših raziskovalnih institucij v Združenem kraljestvu. Pri tem projektu sta sodelovali Pravna fakulteta in Center za študij oviranosti na Univerzi v Leedsu. Pravna fakulteta je ena vodilnih fakultet na področju študija prava v Združenem kraljestvu, ki je leta 2008 prejela odlično oceno za kakovost raziskovanja v mednarodnem merilu, ki ga podeljuje Research Assessment Exercise iz Združenega kraljestva. Center za študij oviranosti je v mednarodnem merilu na vodilnem mestu na področju študija oviranosti, ki je predmet čedalje večjega zanimanja mednarodne srenje.

Redna profesorica Anna Lawson je direktorica Centra za študij oviranosti. Imela je vodilno vlogo v celi vrsti interdisciplinarnih, nacionalnih in večnacionalnih raziskovalnih projektih (tudi projektih za Nacionalno zdravstveno službo Anglije, Evropsko agencijo za temeljne pravice in Evropsko komisijo) in objavila svoje članke v več kot 25 državah. Izven akademskih krogov Anna sodeluje z Odborom za enakost in človekove pravice, CHANGE (društvo, ki ga vodi) in China Vision.

Eilionóir Flynn, docentka in namestnica direktorja Centra za zakonodajo in politiko na področju oviranosti (Centre for Disability Law and Policy - CDLP), irska državna univerza v Galwayju (National University of Ireland Galway)

Center za zakonodajo in politiko na področju oviranosti na Irskem se osredinja na spodbujanje socialne pravičnosti in človekovih pravic ljudi z oviranostjo preko zakonodajnih in političnih reform. Center si je z večjimi raziskavami in nekaterimi najbolj spoštovanimi člani izbral svoje mesto kot oblikovalec politike v Evropi in širše. Ob zgolj dvema podobnima institucijama v Evropi in direktorjema – Gerardu Quinnu in Eilionóir Flynn – ki sta priznana raziskovalca na področju mednarodne in primerjalne zakonodaje na področju oviranosti, je Center za zakonodajo in politiko na področju oviranosti po ustanovitvi leta 2008 ob velikodušni podpori Atlantic Philanthropies opravil pomembne korake. Odtlej je zbral približno 8 milijonov evrov z evropskih skladov za raziskovanje, Sorosove fundacije in drugih virov.

Partnerske države v projektu

Bolgarija

Globalna iniciativa za psihiatrijo (Global Initiative on Psychiatry), Sofija (GIP-Sofia)

Poslanstvo Globalne iniciative za psihiatrijo v Sofiji je spodbujanje humanega, etičnega in učinkovitega duševnega zdravja po svetu in podpiranje globalnih mrež posameznikov in organizacij, da bi razvijali, zagovarjali in izvajali nujne reforme. GIP-Sofija izvaja projekte in dejavnosti, ki pomenijo napredek v vseh razsežnostih sistemov duševnega zdravja in oskrbe, vključno z: dezinstucionalizacijo in preoblikovanjem institucionalnega varstva; s krepitevijo moči ljudi z duševnimi boleznimi, skrbnikov in strokovnjakov; z vključevanjem v politike in zagovorništva in preprečevanjem stigme in organiziranjem kampanj za večjo javno osveščenost.

Republika Češka

Liga za človekove pravice (The League of Human Rights - LIGA)

Vizija LIGE je pravična, svobodna in aktivna družba za vse. Od leta 2002 LIGA sistematično opozarja na človekove pravice in pravice ljudi in otrok z oviranostjo, saj izvaja raziskave in pripravlja analize, piše poročila telesom Združenih narodov in po sodni poti izpodbija strateške primere. LIGA je članica organizacije Mednarodna federacija za človekove pravice (Fédération Internationale des Droits de l'Homme - FIDH).

Madžarska

Dr Judit Zeller

Dr. Judit Zeller je strokovna sodelavka pri Uradu komisarja za temeljne pravice (Nacionalni mehanizmi preventive po Izbirnem protokolu h Konvenciji ZN proti mučenju) in docentka na Univerzi v Pécsu. Pred trenutnim položajem je bila strokovna sodelavka v madžarskem Uradu komisarja za temeljne pravice, kjer je sodelovala pri raziskavah o otrokovih pravicah, o pravicah ljudi z oviranostjo in sistemu zdravstvenega varstva. Prav tako je delala kot psihologinja na Centru za varovanje otrokovih pravic v okrožju Baranya na Madžarskem.

Irska

Center za zakonodajo in politiko na področju oviranosti (The Centre for Disability Law and Policy - CDLP), Univerza v Galwayju.

Zgoraj, vodenje projekta.

Latvija

Informacijski center za ljudi z oviranostjo (The Resource Centre for People with Mental Disability - RC ZELDA)

RC ZELDA spodbuja dezinstytucionalizacijo in razvijanje skupnostnega duševnega zdravja in služb za socialno oskrbo ljudi z intelektualno in psihosocialno oviranostjo preko raziskovanja, spremljanja uresničevanja človekovih pravic, pravnim zagovorništvom, strateško litigacijo in dejavnostmi za informiranje in izobraževanje javnosti. RC ZELDA ima skoraj osemletne izkušnje na področju raziskovanja in spremljanja človekovih pravic in sodeluje z vlado, da bi uskladila nacionalno zakonodajo in pravila z mednarodnimi standardi človekovih pravic na področju intelektualne oviranosti in zagovorništva.

Litva

Mental Health Perspectives (nekdanj Globalna iniciativa za psihiatrijo - Global Initiative on Psychiatry, Urad v Vilnu) (PSP)

PSP je neprofitna organizacija s 14-letnimi izkušnjami lobiranja, mreženja, ozaveščanja, zagovorništva, razvijanja in izvajanja dejavnosti, ki spodbujajo humane, etične in učinkovite službe duševnega zdravja in razvijanje politik po svetu. PSP je zlasti aktivna na območju Osrednje in Vzhodne Evrope, prav tako pa v Osrednji Aziji. PSP podpira široko mrežo posameznikov in organizacij pri razvijanju, zagovorništvu, raziskovanju, spremljanju in izvajanju reform na področju duševnega zdravja in služb, družbene integracije in vključevanja, otrokovih in človekovih pravic in nediskriminacije.

Romunija

Center za pravne vire (The Centre for Legal Resources (CLR))

CLR dejavno zagovarja vzpostavitev in izvajanje pravnih in institucionalnih okvirjev, ki varujejo spoštovanje človekovih pravic in enakih možnosti, brezplačen dostop do pravičnega sojenja in prispeva k utrjevanju pravne strokovnosti za javnost.

Slovenija

Univerza v Ljubljani – Fakulteta za socialno delo (UL-FSD)

UL-FSD je edina visokošolska ustanova v Sloveniji, ki razvija posebna področja, kot so delo z mladimi, starejšimi, ženskami, ljudmi v duševni stiski ali oviranimi in etničnimi manjšinami itd. Zadnjih 25 let je UL-FSD izvedla skoraj 100 temeljnih in uporabnih raziskovalnih projektov in sodelovala v številnih razvojnih projektih. Poleg teorije in konceptov (between teorije and socialnega) socialnega dela glavne raziskovalne vsebine vključujejo prostovoljno delo, skupnostno delo, skupinsko delo, metode evalvacije in dejanske evalvacije postopkov in programov socialnega dela ter administrativne vidike socialnega dela. Fakulteta je sodelovala tudi pri načrtovanju skupnostnih služb, ki so jih izvajale nevladne organizacije na področju socialnega varstva, predvsem pri razvijanju vmesnih struktur (stanovanjske skupnosti, varne hiše, krizni timi), delu z družinami, delu na ulici, v centrih za mlade, učenju socialnih veščin, individualnem načrtovanju in financiranju in drugih skupnostnih pristopih.

Španija

Inštitut za človekove pravice "Bartolomé de las Casas", Univerza Carlota III. v Madridu (Carlos III University of Madrid)

Inštitut sestavlja raziskovalni tim profesorjev in raziskovalcev pod okriljem Univerze Carlota III. v Madridu, ki izhajajo iz različnih področij, katedr in raziskovalnih skupin, mnogi od njih pa so del Katedre za mednarodno pravo, cerkveno pravo in filozofijo prava. Glavni cilji inštituta so: spodbujati vrednote človekovih pravic; ustvarjanje mreže za razmislek in pogovor o človekovih pravicah; razvijanje raziskovanja na področju človekovih pravic in spodbujanje izobraževanja o človekovih pravicah.

Združeno kraljestvo

Univerza v Leedsu (The University of Leeds).

Zgoraj, vodenje projekta.

Člani strokovnega sveta

Andrea Coomber, direktorica JUSTICE, organizacije, ki združuje poglede na pravne reforme in človekove pravice, da bi okrepili sistem pravnega varstva – upravni, civilni in kazenski – v Združenem kraljestvu.

Camille Latimier, strokovna sodelavka s področja človekovih pravic, Inclusion Europe, evropsko združenje za ljudi z intelektualno oviranostjo in njihove svojce.

Dainius Pūras, posebni poročevalec ZN o pravici do zdravja.

Gerison Lansdown, mednarodna zagovornica otrokovih pravic.

Mária Herczog, članica Odbora ZN za varovanje otrokovih pravic in predsedujoča Eurochilda, mreže organizacij in posameznikov, ki delajo v Evropi in širše na področju spodbujanja pravic in dobrega počutja otrok in mladih.

Stéphanie Burel, mednarodna svetovalka na področju otrokovih pravic in vodja projekta med majem 2013 in marcem 2014.

Ursula Kilkelly, redna profesorica in dekanja Pravne fakultete, Univerza v Corku, Irska.

Svetovalka

Vanessa Sedletzki, mednarodna svetovalka na področju človekovih pravic, upravljanja in politike.

Zapiski

